

Selmeczi László

A KARCAG-ORGONDASZENTMIKLÓSI KUN SZÁLLÁSTEMETŐ ELSŐ SÍRJÁNAK LEHETSÉGES ÉRTELMEZÉSE

Orgondaszentmihály a középkorban Kolbászszék egyik faluja volt. Határát a hódoltság korától Karcag kebelezte be. A település a Tiszának az Árpád-korban már lefűződött Üllő nevű holtága – mely 1349-ben István, szörényi bán halastava volt (GYÁRFÁS 1883, 486) –, bal partján feküdt (1. kép), több más kun szállással (Fábiánsebestyén, Ködszállás és Kunkápolnás) együtt (MÉRI 1954, 1. kép). Nevét Báthori István nádor 1521. január 21-én kelt oklevele említi, mint Asszonyszállással és Kunkápolnással határos települést (GYÁRFÁS 1883, 375, 752), ahonnan az Átalút vezetett Nádudvarra. 1559. december 16-án Bécsben I. Miksa a magtalanul elhalt orgondaszentmihályi Karcag Benedek birtokait, Orgondaszentmihályt és Telke pusztát Heves megyében Pásztói Ferencnek és Pityai Bálintnak adományozta (BAGI 1994, 85). A helynevű Szentmihály eleme Árpád-kori templomának patrocíniumát jelzi, az Orgonda előtag kaszálóhegy jelentésű.¹

Az orgondaszentmihályi sír leírása

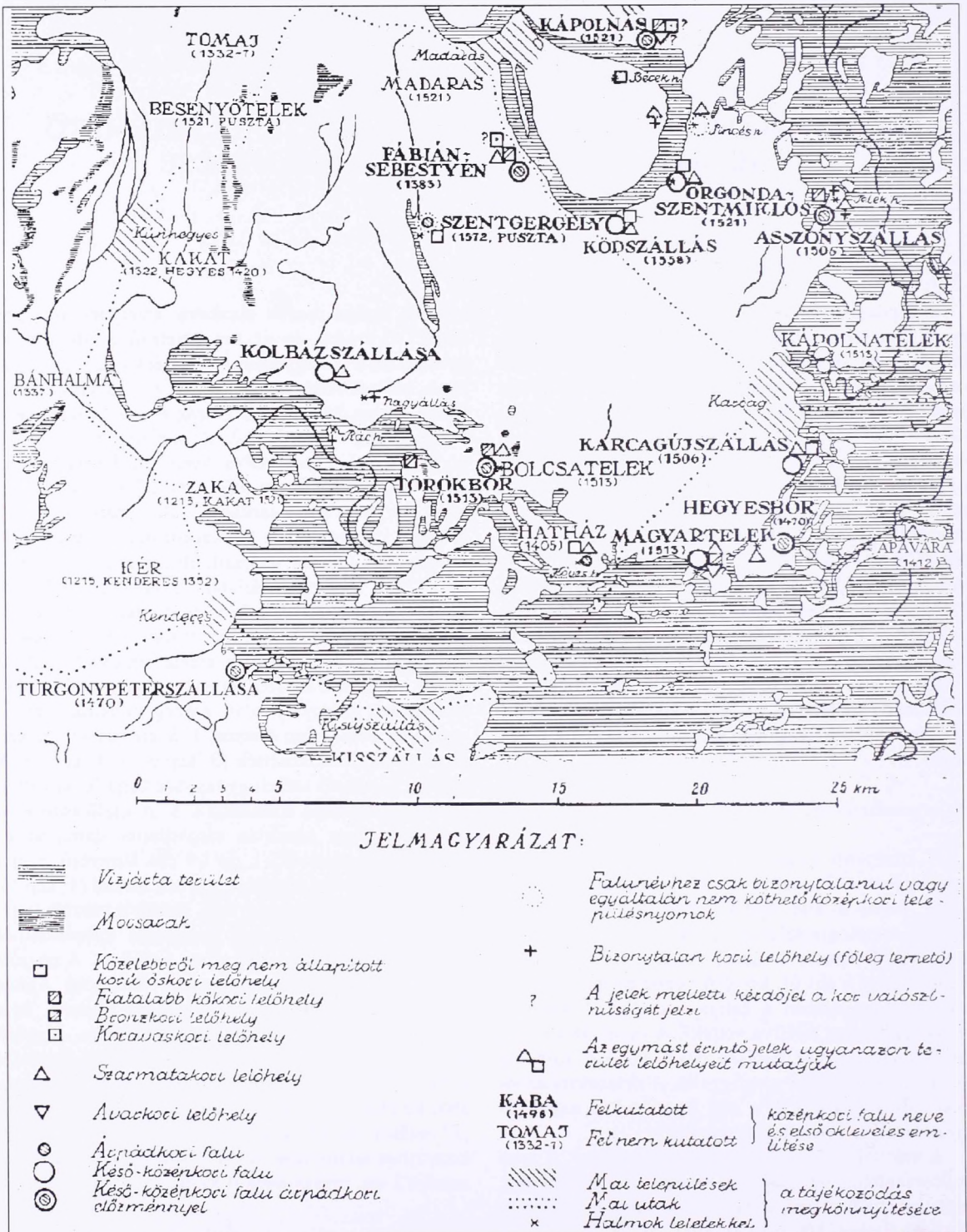
A középkori Orgondaszentmihály templomkörüli temetőjében 1971. július 12–31. között végzett feltárások során a kun szállás, még az Árpád-korból örökölt temploma sekrestyéjének fala mellett, építési törmelékkel kevert földben, 50–37 cm mélységben találtuk meg a sírt (2. kép). A benne nyugvó halottat nyújtott testtartásban a hátára fektették. A karok a medence mellett nyújtva voltak.² A csontváz 152 cm hosszú volt. A váz tájolása Ny-K 90 fok. Koporsó nyomait nem lehetett megfigyelni. A sírfenékről azonban előkerültek annak a nád lepedőnek a maradványai, amelyre a halottat ráfektették.

A halottal több *mellékletet* is eltemettek. 1. A jobb kulcsosontnál a gerincoszlop mellett 3,5 cm átmérőjű, ezüstlemezről préselt töredékes *díszkorong* (4. kép 4) feküdt. Széleit két ponton átlukasztották, hogy a ruhára fel lehessen varrni. A korong szélét préselt gyöngysor keretezte. A korong közepének irányában, szélétől 1 egy centiméterre egy koncentrikus plasztikus borda választotta a korongot két részre. A korong

közepét hatágú rozetta díszítette, amelynek alsó ága kitört. A rozetta és az azt keretező borda között, gyöngysor, a gyöngyszemek egymástól 0,4 cm távolságra helyezkedtek el. A korong szélén préselt sorkezdő csillag, körben IRIRI, azaz ismételt rövidítése a Jézus rex feliratnak. 2. A mellkason, a legalsó bordákon 3,5–4 cm széles *bőröv*. A hozzá tartozó *bronz csatkeret* 5,3 cm széles és 2,7 cm hosszú (3. kép.1). A keret külső sarkainál 3-3, a bázisnál 3, ill. 1 bevágás. A csattüske a feltáráskor nem került elő. A *szíjvég* „U” alakban meghajlított bronzlemez (4. kép 3). Külső, préselt oldalának szélessége 3,8 cm, hosszúsága 4 7 cm. A szíjvégen mérműves kétosztatú ablak látható, amely stilizált lilium ornamentikával szövődött egybe. A szíjvég másik részén stilizált indadisz vagy talán inkább két, egymással szemben álló, kiterjesztett szárnyú madár, esetleg heraldikus motívum. Az övet 4 cm hosszú, 1, 8 cm széles, préselt *bronzveretekkel* díszítették (3. kép 3, 6; 4. kép 1). A veretek hosszanti széleit gyöngysor zárja le, közöttük plasztikus rézsütös spirálminta. 3. A mellkason és a medencetájékon elszórtan sárgásbarna színű, *üveg-pasztá gyöngyszemek* (1 db 1,9 cm átmérőjű, csepp alakú, 10 db 1 cm átmérőjű, korong alakú) (4. kép 5). 4. A jobb kézen korongos fejű, ezüstből készült *fejesgyűrű* (4. kép 6). Kerek átmetszetű ezüsthuzalból készült abroncsa keresztirányban rovátkolt. A negatív vésetű pecsétlőfejen gyöngysorral keretezett Agnus Dei ábrázolás. A bárány jobb profilját mutatja, fejét hátra fordítja, hátán stilizált keresztábrázolás. A gyűrű abroncsának átmérője 2-2,1 cm. A pecsétlő átmérője 1,3 cm. A bal kézen, egy ujra felhúzva két db bronzból készült *pántgyűrű* (4. kép 7-8). Oldalán gótikus „I” betűsor. Az egyik gyűrűre egy 1 cm-es szakaszon keresztben textílszálak voltak rásodorva. A gyűrűk átmérője 2 cm, magasságuk 0,5 cm.

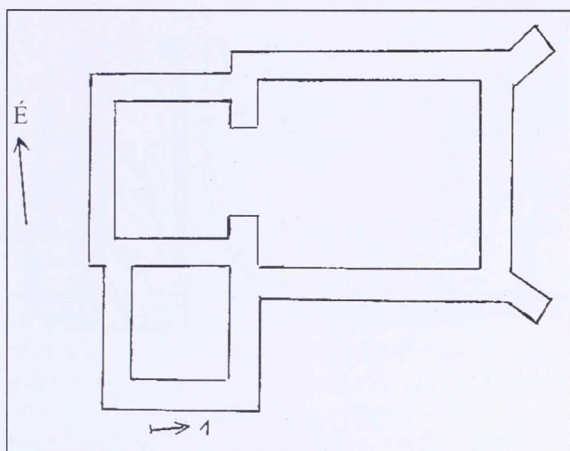
A díszlemez

A sírban talált préselt díszlemez a préselt ruhadíszek nyugati európai divatkörének képviselője. A gótikus mintakincsű, felvarrható préselt díszlemezek

1. kép Az orgondaszentmiklósi telek és a körülötte fekvő kun szállások Méri István nagykunsági terepbejárásának térképén

Abb. 1 Das Grundstück in Orgondaszentmiklós und die es umgebenden Kumanenquartiere auf der Karte der Geländebegehung Großkumaniens von István Méri

2. kép. Az orgondaszentmiklósi templom alaprajza és az 1. sír elhelyezkedése a sekrestye fala mellett

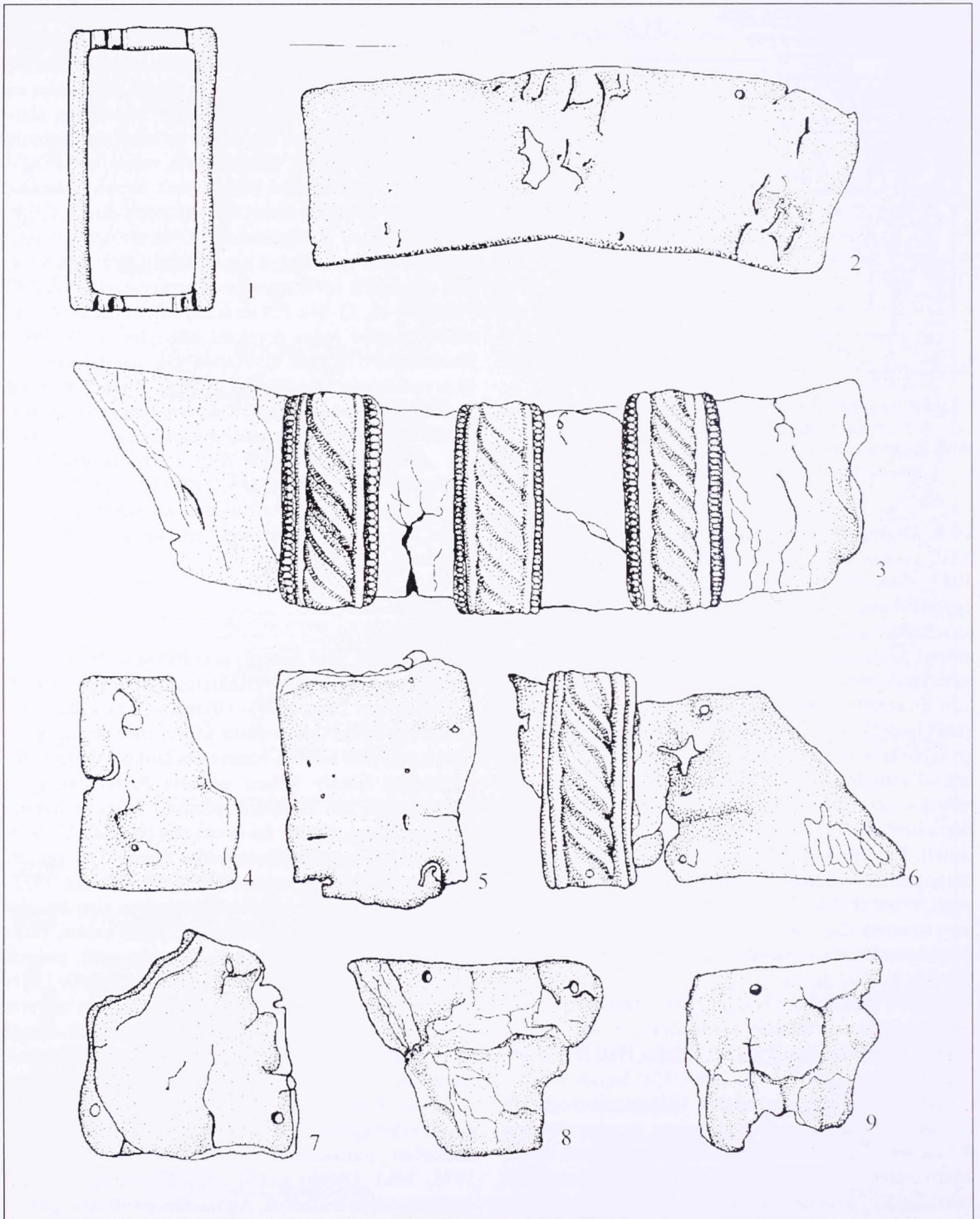
Abb. 2 Der Grundriss der Kirche von Orgondaszentmiklós und die Lage von Grab 1 an der Sakristeiwand

körét szakirodalmunk szinte automatikusan helyezte a XIV. század közepére, második felére (H. KOLBA 1985, 55). Az újabb kutatások nyomán azonban egyértelművé vált, hogy a díszlemezek elterjedése időrendi kereteinek alsó határa indokoltan a XIII-XIV. század fordulója (HATHÁZI 2004, 80-81). A préselt ruhadíszek használatának felső időhatárát a Zsigmond kori divatváltás rajzolja ki (BENKŐ 2002, 169-186; HATHÁZI 2004, 81-82). A kérdés már csak az, hogy az újabbban jogosan kitágult időhatárok, a XIII-XIV. század fordulója – XIV-XV. század fordulója között tudjuk-e pontosabban keltezni lemezünket. Az orgondaszentmiklósi díszlemeznek pontos párhuzama nem ismert. Egy díszítési rendszerében hozzá hasonló korongot Szabó Kálmán közzétett Kecskemét környékéről, azonban sem a lelőhely, sem a leletkörülmények nem ismertek (SZABÓ, 1938, 51, 233. kép). Központi díszítő motívuma, a hatágú csillag, mint geometrikus díszítés, korhoz nem köthető. A hatágú csillag formai variációi a préselt lemezekben a XIV. század folyamán mindvégig kimutathatóak. Korhatárait és európai elterjedtségére vonatkozó párhuzamokat Hatházi Gábor gyűjtötte össze (HATHÁZI 2004, 85). Sajnos a betűképek sem segítenek közelebbi időhatárok meghatározásához bennünket. A díszlemezen megformált I és R betűkhöz hasonló betűkép a magyar királyok egyes éremveretein a XIV. és a XV. században is megtalálható. Talán közelebb visz a megoldáshoz, ha a magyarországi köznépi temetőkben jobbra övcsatként használatos feliratos kerek ruhacsatok kronológiai helyzetével vetjük össze az orgondaszentmiklósi díszlemezt. A kárpát-medencei kerek csatok felirata a Mária név, ill. leggyakrabban annak M monogramos

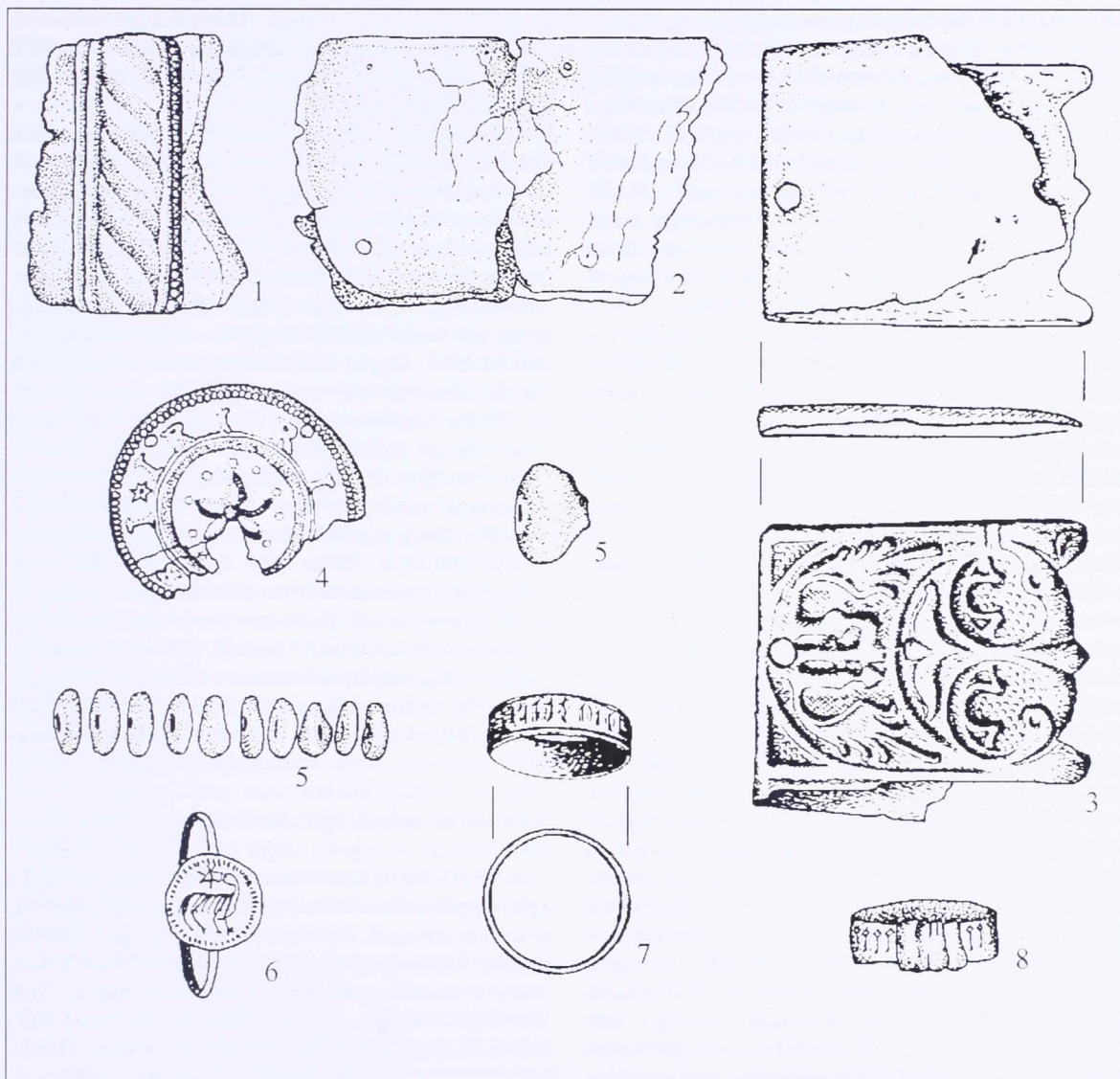
változata, amely a ciszterciek és premontreiek, később a domonkosok által ápolt és terjesztett európai Mária-kultusz tárgyiasult emlékei. E csatok kárpát-medencei divatja a XIV. század középső és utolsó harmadára tehető (HATHÁZI 2004, 96-97). Így talán nem alaptalanul vélekedhetünk úgy, hogy az orgondaszentmiklósi IRIRI... feliratú díszlemez is valamikor a XIV. század második felében készülhetett. Szabó Kálmán a kecskeméti környéki temetők keresztény tárgyú feliratos tárgyait, ti. a díszlemezeket, az övcsatokat és a monogramos gyűrűket, a kunok között teret nyerő vallási társulások tevékenységével magyarázta (SZABÓ 1938, 48-49, 53-54). Ezt az álláspontot Hatházi Gábor többé-kevésbé jogos érvekkel kétségbe vonta. Érvelése szerint e tárgyak viseletben való megjelenésében az olvashatóság nem játszott szerepet. Nem elsősorban a szellemi indíttatás, hanem a városi-mezővárosi piacok ékszer- és egyéb ruhatartozék kínálata, a pillanatnyi „divattrend” határozta meg e tárgyak viseletben való megjelenését (HATHÁZI 2004, 102). Azonban mégoly igaza is van Hatházinak, a szóban forgó tárgyak feliratainak és jelképeinek vallásos tartalmát nem lehet kétségbe vonni.

A gyűrűk

Az Agnus Dei vésetű pecsétgyűrűket elemezve Hlatky Mária arra a következtetésre jutott, hogy azok a XIII. század közepénél korábban nem készülhettek,³ és Károly Róbert uralkodása idején még divatban lehettek, ugyanis hűsvéti bárány ábrázolás IV. Béla, III. András és Károly Róbert pénzein fordul elő, igaz, hogy utóbbi két királyunk pénzein ábrázolt bárány mellső lábával zászlós keresztet tart (HLATKY 1938, 33-35). Az orgondaszentmiklósi Agnus Dei pecsétgyűrű párhuzamai Gesztiből kerültek elő. Az 1933-ban szántás során egy ép cserépbögrében elrejtett lelet egy elektron- és egy ezüstgyűrűt, ezüst csatot, ezüst karperecet és 322 db ezüstpénzt tartalmazott, melyek közül a legkésőbbi veret III. András (1290-1301) denárja. Az orgondaszentmiklósi gyűrű szinte méretre azonos geszti párhuzama elektrontól készült. Kissé lapos karikájához kerek fej csatlakozik, melynek szélét bevésített vonal keretezi, rajta Isten báránya ábrázolás látszik. Átm. 2,1 cm, fej átm. 1,2 cm. A geszti ezüst gyűrű pecsétlőfejének ábrázolása szintén a közvetlen párhuzamok közé sorolható (PARÁDI 1975, 146). Utóbbi gyűrű pecsétlőlapjához hasonló egy ismeretlen lelőhelyű, Agnus Dei motívumú gyűrű, amelyet két, IV. Béla éremmel együtt adományoztak a Magyar Nemzeti Múzeumnak (LOVAG 1980, 226). Vagyis az orgondaszentmiklósi sír Agnus Dei vésetű gyűrűje valamikor a XIII. század második felében készülhetett.

3. kép Az orgondaszentmiklósi kun szállásteremtő 1. sírjában feltárt pártaöv csatja és a bőrv töredékei a veretekkel
 Abb. 3 Die Schnalle des Prunkgürtels und Fragmente des Ledergürtels mit den Beschlägen aus Grab 1 im Friedhof des
 Kumanenquartiers von Orgondaszentmiklós

4. kép Az orgondaszentmiklósi kun szállástemető 1. sírjának további mellékletei 1–3: a pártaöv töredékei és a szíjvég; 4: a díszkorong; 5: a sírban talált gyöngyök; 6: az Agnus Dei vésetű pecsétgyűrű; 7–8: az i minusculás díztésű karikagyűrűk

Abb. 4 Die weiteren Beigaben aus Grab 1 im Friedhof des Kumanenquartiers von Orgondaszentmiklós. 1–3: Fragmente des Gürtels und die Riemenzunge; 4: die Zierscheibe; 5: die im Grab gefundene Perlen; 6: der mit Agnus Dei gravierte Siegelring; 7–8: die Fingerringe mit i-Minuskelverzierung

A sírban két vörösrézből készült pántgyűrűt is találtak. Mindkét gyűrű oldalára gótikus minusculával í betűsört véstek. Az í betűt a názareti Jézus nevének rövidítéseként foghatjuk fel. Bár hasonló pántgyűrűt nem ismerünk, a templom körüli temetőkből több olyan XIV-XV. századi pártaöv csat és pecsétgyűrű került elő, amelyekre szintén í betűsört préseltek, ill. í betűt véstek isten fiának monogramjaként.

A pártaöv

Az orgondaszentmiklósi sírban talált övet a magyar szakirodalom pártaövnnek nevezi. A pártaöv kifejezés Radvánszky munkássága óta ismert a kultúrtörténeti irodalomban. A XVI-XVII. századi leltárak adatait elemezve, amelyek az övek speciális fajtájaként, minőségeként tartják számon a pártaöveket, Radván-

szky arra a következtetésre jutott, hogy „párta öv alatt az oly öveket értették, melyek a szőr vagy selyemzsinórnál keményebb gyártmányból készültek, például vont ezüst-, vont arany- és majcból, esetleg ércből és a férfiak, valamint a nők által derékra szorítva viseltetett” és „később”, minden bizonnyal a XVII. századtól „az ércből készültek is nevezetnek így” (RADVÁNSZKY 1896, 62, 130). Azonban párta övet, mégpedig „gyöngy- és a kövekkel ékített, aranyos ezüst párta övet” a fiú- és leánygyermek derékára is szorítottak (RADVÁNSZKY 1896, 76, 100).

A pártaöv terminus technicust a régészeti szakirodalomba Szabó Kálmán vezette be (SZABÓ 1934, 1938). Szabó gondolatmenete szerint a régi magyar nyelvben a párta szó nemcsak a lányok fejdíszét jelentette, hanem tágabb értelmű volt, „az alatt általában valami körülvevőt, valamit övező dolgot értettek. Később vált el a két fogalom, s értették párta alatt a lányok fejdíszét, a pártaöv alatt pedig a derékon viselt övet” (SZABÓ 1938, 61). Szabó tehát úgy gondolta, hogy valamennyi sírban talált övet a pártaövek közé kell sorolni.⁴ Pártaövként vett számba két, a tatárjáráskor elpusztult település (Felsőmonostor-Pusztatemplom és Kunkerekegyháza – Kápolnahalom) templom körüli temetőjében, az egyikben egy 13-14 év körüli lányka sírjában, a másikban egy „női” sírban talált „erős fémszálakból”, ill. „aranyszálakból szőtt” övet (SZABÓ 1938, 61-62), s a pártaövek közé sorolta a gótikus ízlésű fém- és csontveretes öveket, amelyeknek alkotó elemei a csat az öv egyik végén, a szíjvég az öv másik végén, továbbá az övet díszítő veretek, a szíjvégbújtatók és a csat pecektartói (SZABÓ 1938, 71-72, 1986, 61). Szabó pártaövként vette számba az általa a XVI. századra keltezett, gyöngyökkel hímzett textilöveket is, melyeknek csontból esztergályozott kapcsoló részük volt (SZABÓ 1938, 70). A fémszálakból szőtt pártaövek készítését visszavezette a hun korszakig, még azt is lehetségesnek tartotta, hogy a hunok közvetítették a szövőtábláskákkal való szövés mesterségét és az övek viseletét Európába (SZABÓ 1938, 62, 1986, 60-61). Hangsúlyozta, hogy „a XII-XIII. században a fémszálakból szőtt pártaövek viselete alföldi népünknel általános lehetett”, s ennek bizonyítékául sorolta fel azokat a XV. századi övvereteket is, amelyeknek a motívumai a szövés-fonással készült övek mintázatát utánozzák (SZABÓ 1938, 63), valamint azt is, hogy „a magyarság a XIV-XVI. században olyan pártaöveket viselt, amelyek szerkezetüket tekintve azonosak a honfoglaló magyar és rokon avar népek öveivel”, azonban az övek díszítése nyugati ízlést tükröz” (SZABÓ 1938, 72, 1986, 60). Következésképpen „a XIV-XVI. században viselt pártaövek az ősi ázsiai és európai keresztény kultúrának egymásra

hatásából fejlődtek” (SZABÓ 1938, 78). „A pártaövek viselete írott emlékeink szerint a XII. századtól kezdve a XVIII. század végéig tartott” (SZABÓ 1938, 63-64).

Szabó Kálmánnak a pártaövekről vallott nézeteit a kutatás elfogadta. Méri István a honfoglalást követő három évszázad régészeti jelenségeit és anyagát áttekintve a korszak egyik legfontosabb jellemzőjének azt tartja: „A honfoglalók pogány temetkezési szertartásai helyébe a keresztény módra való temetés lép: a lovas, fegyveres, ékszeres, pártaöves sírokat szegényes, jóformán mellékletnélküli sírok váltják fel” (MÉRI 1948, 13). A későbbi közlésekben azonban a pártaöv kifejezés már csak a XIV-XVI. századi veretes övekre korlátozódott (lásd pl. a tanulmányban idézett összes régészeti közlést és RMÖ 1988, 19-20).

Radvánszky és Szabónak a pártaövekről vallott álláspontja között azonban különbség található, az tudniillik, hogy míg előbbi a pártaövet, még ha csupán anyaga szerint is, de az övek egyik speciális, meghatározott típusának tartotta, utóbbi minden övet pártaövként értelmezett. De ha minden öv egyben pártaöv is, akkor miért kellett a XVI-XVII. századi leltárakban a pártaöveket megkülönböztetni a többi övtől? Ahhoz, hogy erre a kérdésre megkísérelhessük a válaszadást, újra át kell tekintenünk a rendelkezésünkre álló adatokat.

A XVI-XVII. századi pártaövek

A XVI-XVII. századi leltárak, végrendeletek, egyéb lajstromok adatai, a pártaöv megjelölés mellett, az öveket anyaguk, készítési technikájuk és díszítésük alapján különböztették meg. Az övek készülhettek valamilyen, talán szőtt szalagból,⁵ selyemből⁶ (RADVÁNSZKY 1896, I. 62, 93), cérnából⁷ (RADVÁNSZKY 1886, I. 62), (ló)szőrből⁸ (RADVÁNSZKY 1896, I. 62, 76), bőrszíjból,⁹ majcból¹⁰ (Maycz, mayser, Mayszler, mayzler, Maisner, maiszer), amely a XII. század óta ismert, kártolt gyapjúfonalból készülő meissenai posztó¹¹ magyar neve (ENDREI 1989, 230, 233), ezüstből¹² és aranyból.¹³ Az öv készítési technikája szerint lehetett: korda¹⁴ (RADVÁNSZKY 1896, I. 93, 129), zsinór¹⁵ (RADVÁNSZKY 1896, I. 93), gyöngy¹⁶ (RADVÁNSZKY 1896, I. 93, 123), lánc¹⁷ (RADVÁNSZKY 1896, I. 129), heveder vagy abrons¹⁸ (RADVÁNSZKY 1896, I. 24, 35, 104), és páncél formájú vagy táblás¹⁹ (RADVÁNSZKY 1896 I. 129) öv. Díszítési módja szerint az öv lehetett a már említett gyöngy öv, s emellett még zománcos,²⁰ bogláros (RADVÁNSZKY 1896, I. 130), recés,²¹ arannyal, ezüsttel kivarrott²² és pogány pénzes övről²³ (RADVÁNSZKY 1896, I. 27) szólnak a forrásaink.

A XV-XVII. századi adatok alapján a párta övekről a következőket rögzíthetjük. Az öv készülhet selyemből,²⁴ vont ezüstműből,²⁵ ezüstműből,²⁶ aranyból,²⁷ bársonyból,²⁸ és majcból, amely lehetett vörös, selyem, ezüst, aranyos, szederjes aranyos és fekete aranyos.²⁹ Az öv színe lehet: barna,³⁰ vörös,³¹ kék,³² fekete,³³ ezüstös és aranyos.³⁴ A pártaövek a XV-XVI. században még jobbra textilből, majcból készültek (RADVÁNSZKY, 1896, I. 130). Az övet (cinctorium vulgareiter majc) szerelték fel csattal, láncokkal és díszítették veretekkel,³⁵ boglárókkal.³⁶ A XVII. századtól azonban már ennyire sem lehet formailag a pártaövet megkülönböztetni a többi övtől. Azok a pártaövek, amelyek nem majc alapra készültek, ugyanúgy, mint a nem pártaövek, lehetnek: pogány pénzes övek (RADVÁNSZKY 1896, II. 123), „dióhéj formára készített” pártaövek (RADVÁNSZKY 1896, II. 271), arbrons-övek, fehérén hagyott ezüst karikákból aranyos csatokkal vegyesen készült övek, láncövek (RADVÁNSZKY 1896, II. 295; MIHALIK, 1899, 78). Meggondolandó a leltárakban szereplő ezüst és aranyozott pártaövekre vonatkozóan S. Balázs Lívia megjegyzése, mely szerint ezek az övek láncokkal vagy kis karikákkal összefogott ezüstlapokból állhatnak (BALÁZS 1996, 30-31). Talán nem tévedünk, amikor azt állítjuk, hogy a XVII. századi pártaövek, noha készítmény technikájukban nem, díszítésüket tekintve azonban igen csak különbözhetnek a többi övtől, legalább is annyiban, hogy sokkal díszesebbek voltak azoknál.³⁷ Igaz ugyan, hogy ez az adatokból megállapítható kritérium továbbra sem ad választ arra a kérdésre, hogy milyen alapon minősítették egy övet pártaövének.

A pártaövet viselhetette férfi nő és gyerek, legalább is a leltárak „férfinak való” és „gyermeknek való” pártaöveket is számba vesznek (RADVÁNSZKY, 1896, I. 62-63, 76, 93, 100, II. 4; MIHALIK 1899, 222). Sőt a pártaövek a XVI-XVII. században a mindennapi viselet részét képezték³⁸ (RADVÁNSZKY 1896, I. 93. II. 294-295). Közhely, hogy mindenféle öv egyben divattárgy is volt, amely egyes műhelyek szerint is különbözött. Forrásaink említenek „szepesi ezüst bogláros párta öv”-et (RADVÁNSZKY 1896, II. 288), „német forma”, aranyos hevederes (MIHALIK 1899, 78), „német fejér” (HORVÁTH 1996, 9), „magyar” (HORVÁTH 1996, 9), és „paraszt láncz” pártaövet. Az övek és a pártaövek, mint jelentős értékű vagyontárgyak, rendszeresen szerepelnek a hagyatéki- és a hozományleltárakban, s generációkon keresztül öröklődnek. Az általam számba vett 48 hagyatéki leltár mintában 11 esetben 1, 14 esetben 2, 9 esetben 3, 6 esetben 4, 1 esetben 5, 2 esetben 6, 1 esetben 7, 2 esetben 11 és 2 esetben 17 övről rendelkeztek. A Horváth József által feldolgozott 400 körüli XVII.

századi győri végrendelet közül 98 végrendeletben összesen 150 pártaövre talált adatot. 22 esetben 1, 12 alkalommal 2, míg 2 ízben 3 pártaövet említett a testáló (HORVÁTH 1996, 9). A Radvánszky által közölt 34 XVI-XVII. századi hozományjegyzékben 80, a hozományban részesülők számára adományozott és 23, a belső szolgálóleányok számára vásárolt övet vettek lajstromba. Öt esküvőre készülő menyasszony egyáltalán nem kapott övet hozományba, 5 férjhez menni készülő 1 övet, 11 menyasszony 2 övet, 5 leány 3 övet, 6 esküvő előtt álló 4 övet és 1-1 menyasszony 6, ill. 8 övet kapott. Közülük 9 hozományjegyzékben minősítették öveket pártaövének. Három menyasszony 1-1, másik három 2-2, míg egy-egy menyasszony 3, 4, ill. 5 pártaövet vitt magával a házasságba. Hozományjegyzékben a belső szolgálóleányok számára öv csak a Thurzó lányoknál és Thököly Máriánál szerepelt. Az öt eset közül négy alkalommal 4, míg egy esetben 3 belső szolgáló számára adományoztak övet, de csak Thököly Mária hozományjegyzékében minősítették azokat pártaövének.

A pártaöv mint jegyajándék

Az öv a XVI-XVII. században is még a ruházat szerves részét képezte. Mégis az elemzett 34 hozományjegyzék közül 5 olyat is találtunk, amelyben a menyasszony nem kapott semmiféle övet. Az övek hiányát a hozományt adók anyagi helyzetével nem lehet magyarázni, hiszen rendkívül értékes más egyéb ékszereket (nyakba vetőket, gyűrűket, láncokat, ezüst-neműeket), a szűzies leányság jelképeit, pártákat és koronákat, és az eljövendő asszonyi mivolt jelképét, a díszes főkötőt, ezek a hozományjegyzékek is tartalmazták.³⁹ Tehát, ha a menyasszony hozományában öv nem volt, máshonnan kellett azt megkapnia. Nem alaptalan az a vélekedésünk, hogy jegyajándékkal és menyegzőkor a vőlegénynek illett a menyasszonyt egy pártaövvel megajándékozni. Pl. 1562-ben Melczér András, kassai főbíró leányának kiházásításakor a vőlegény egy régimódi pártaövet vett menyasszonyának – „Demetrius gener meus emerat eidem filiae meae a Petro Brechtel unam vetusta forma cingulum” – (KEMÉNY 1918-1919, 113-114). Ugyanebben az évben Sopronban Simonffy András végrendeletkezett, s eredetileg mátkájának szánt pártóvet testvéreire, Borbálára hagyta (HÁZI 1928, Lad. XXXII. et 66. fasc 1. nr. 8). 1600-ban, Kassán Ötvös Ambrusné végrendeletében egy aranyos és gyöngyös majcú párta övről is rendelkezett, amelyet férjétől kapott jegyajándékkal (MIHALIK 1899, 27). 1612-ben gróf Thurzó György kincstárának leltárában két övnél tettek olyan megjegyzést, hogy azt a gróf felesége kapta: – „Egy gyémántos arany öv, melyet az ház-

menyegzőkor az úr ő maga vitt az ifjú asszonynak. Egy arany öv, ifju asszonynak adták, vagyon benne arany 16.” – (RADVÁNSZKY 1896, II. 164). 1618-ban gróf Thurzó György özvegye megrendezte Imre fia lakodalmi ünnepségeit. A menyasszonynak, bedeghi Nyáry Krisztinának a menyegzőre többek között 150 forintért vásárolt egy gyémántos arany övet (RADVÁNSZKY 1896, III. 22). 1629-ben Győrött végrendekezett Mészáros Tamásné, aki azért nem hagyott vejére semmit, „mert, amikor a lányát hozzáadta, adott vele egy pártaövet is” (HORVÁTH 1996, 14-15). Az öv címszó alatt a Magyar nyelvtörténeti Szótár is említi a „Menyasszonynak ajándékozott tzifrás ö”-vet (MNYtSz 1891, II. 1207). Az a „Gurtel”, amelyet egy kassai polgár, Weysser Jánosné felesége, Margareta asszony 1472-ben kelt végrendeletében jótékony célra adományozott a Szent Erzsébet templomnak, szintén a jegyajándéku kapott pártaöv lehetett (MIHALIK 1899, 14). Ezek az adatok azt bizonyítják, hogy a nők az öröklött pártaöveken kívül, jegyajándéku, a kézfogó és a lakodalom alkalmával kaphattak pártaöveket. Következésképpen, ha egy nő pártaövet viselt, azt jelezte vele, hogy párja van. Vagyis a nők, szemben a férfiakkal, akik minden bizonnyal legénnyé avatásuktól kezdve, mátkaságuktól, illetve asszonyként hordhatták a pártaövet. S igen kedvelhették annak viseletét, mert XVII. századi pajkos énekeink nem egyszer feddik meg őket túlzott pompa szeretetükért⁴⁰. Itt szeretnénk megjegyezni, hogy az öv Németország számos részén napjainkig a menyasszonyi ruha fontos kelléke (BL 2000, 194). A díszes mátkáöv a középső- és újkorban Ausztriában is ismert volt,⁴¹ s azokat a templomokban helyezték el.

Baltheus – cingulum militare

A férfiak pártaöveiről, azon kívül, hogy léteznek ilyenek is, a XVI-XVII. századi leltárak más információt nem tartalmaznak. Ezekre az övekre vonatkozóan a régi magyar szójegyzékek, szótárak és glosszák nyújtanak felvilágosítást. A pártaöv kifejezés az 1395 körül keletkezett Besztercei Szójegyzékben szerepel először: baltheus – parthaw, balthea – idem. Az 1533-ban kiadott Murellius Lexiconban a pártaövön a fegyverövet értették: Balteus cingulum militare. Az 1550 körül keletkezett Kolozsvári Glosszák a balteus magyar megfelelőjét így adja: parthaw, boglaros. Az 1560 körül keletkezett Gyöngyösi Szótártörredék szerint a balteus cingulum militar megfelelője a parta eő. Az 1577-ben keletkezett Kolozsvári Glosszákban a batillus-t fordítják boglaros w(=öv)nek. Az 1585 körül keletkezett Görlitzi Glosszák szerint: Balteus párta Eő. Szikszai Fabricius 1590-ben kiadott szótárában: Baltheus=Parta eő. Az 1600 körül kelet-

kezett Brassói Szótártörredékben olvasható balteus cingulum militare: Az kiuel az vitezek magokat Eoueczyk. Ez az értelmezés megfelel az 1560 körül keletkezett Gyöngyösi Szótártörredék értelmezésének, mely szerint: Balteatus=parta eoüel eouedzet (RMG 1984, 557-558).

A férfi öve, nemcsak a ráakasztott fegyverek miatt volt több egyszerű ruházati kelléknél. Az öv milyensége és minősége alapján a közösség tagjainak számára érthetően jelezte az öv tulajdonosának társadalmi helyzetét (fejedelmi, nemesi, szabad mivoltát), a fegyveres kíséret vagy a közigazgatás tagjaként különleges minőségét, rangját, etnikai hovatartozását, a különféle egyházi szervezetekben elfoglalt helyét és rangját (U. KÖHALMI 1972, 112-114; SZIMBÓLUMLEXIKON 1996, 303-304; JELKÉPTÁR 2004, 234; SUPKA 1989, 88; KRALOVÁNSZKY 1955, 199). A néphit az övnek mágikus varázserőt is tulajdonított (BL 2000, 194). 1382-ben Kassán egy per tanúi, Paulus és Johannes aurifaber és Nicolaus aurifusor esküt tettek „megoldott övekkel, sarutlan lábakkal, fejükre földet téve, amint az az ország szokása” (MIHALIK 1899, 8).

A férfi pártaöv jelentőségét Magyarországon a lovagi fegyverzet és harcmodor elterjedésének kezdetei a XIII. században, majd általánossá válása az Anjou-korban természetesen módon megnövelte. Magyar lovagok felővezéséről azonban alig vannak adataink, de mégis vannak. 1391-ben Zeringlevich Lászlót Nápolyi László övezte fel, militari cingulo nuper decoravimus. Filippo Sclarit Demeter érsek tette lovagjává. Pokoljárásának krónikása, az ír Yonge, Tar Lőrincet jellemezte, az első helyen említette, hogy Isten a lovagot cingulo militari ...decoravit,” a hagyomány szerint 15 éves fiát, Mátyást Hunyadi János maga ütötte lovaggá Lackfi András százéves kardjával (KURCZ 1988, 135-136). Arra, hogy magyar királyok külföldi vitézeket ütnek lovaggá, Nagy Lajostól-Mátyás királyig vannak adataink (KURCZ 1988, 134-136). A lovagi pártaövek egyben a kincsképzés eszközei is voltak, s a XIV. század végén már a kisbirtokosoknak, sőt a módosabb jobbágyoknak is voltak pártaöveik (6. kép) (KURCZ 1988, 108-10, 111).

A hűség egyértelmű szimbólumának számított pártaöv átadása megőrzésre a lovag szívéhez közelálló nő számára. Krizsán fia György 1353-ban az apuliai vidékekről távoztában átadta ékszerait – három ezüsttel ékesített övet és sok más ékszert – egy nagyon nemes és buzgó (ti. hitbuzgó – SL) hölgynek, akiben nagyon megbízott (TR POKOLJÁRÁSA 1985, 86). A Karthauzi Névtelen boldog Szent Elek életéről, melyet a szűzeknek ajánlott példaként, a következőket írta: „Tehát ez szent ifjú kezdé jegyesét az Istennek félelmére intenie, es kezdé öelötte az szent szízes-

ségnek nemes jószágát prédikálnia. Ennek utána újjából aran jegygyűrűjét kivévé, es pártaövének farkvasát (farkvas = szíjvég, KRALOVÁNSZKY 1955, 197.) elmetszé, es jegyesének adá, es mondá neki. Vegyed ezeket, én szerető jegyesem, es tartsd meg, míg Isten akarja, es legyen Isten teveled es én-velem (MKI 1984, 1007).

Az öv a középkori temetkezésekben

A férfi viselet díszes fegyveröve az Árpád-korban honfoglalás kori, keleti örökség, mint ahogyan egész Európában az (LOVAG 1975, 398; HÉJJNÉ DÉTARI 1976, 8). Azonban feltehetően elsősorban a kereszténység felvételének a hatására az elhunytak a társadalomban betöltött szerepét a halvtal világ számára nem oly módon jelezték, hogy a halottal világi rangját reprezentáló tárgyakat, pl. díszes fegyverövet, helyeztek a sírba. Mint pogány szokást, tiltotta az egyház. A díszes öv a kincsképzés egyik eszközévé vált és hagyaték tárgyát képezte. Még az uralkodók számára is, a temetésre, aranyozott bronzból, -ezüsből készítették el uralkodói jelvényeiket (FEUERNÉ TÓTH 1964, 119). A temetkezésekben veretes övek (baltheus 'cingulum militare, pártöv') a XIII. század második felétől a kun előkelőknek a köznéptől elkülönülő sírjaiban találhatóak újra. Ezek az európai műhelyekben készült, fegyverrel is felszerelt, díszes övek éppen a kun előkelők által még gyakorolt pogány temetkezési szokások miatt kerülhettek a földbe. Azonban a kun előkelők feudalizálódása és kereszténységük elmélyülése következtében a XIV. század második felétől már az ő sírjaikat sem tudjuk megkülönböztetni a temetkezési szokások és a bennük elhelyezett tárgyak alapján.

A XIV. századtól a sírokban nagy számban találunk pártaöveket. Szabó Kálmán ezeket az öveket majdnem mindig fiatal lányok sírjaiban találta meg (SZABÓ 1938, 61-62, 64-66). A kishánai vár temetőjében feltárt pártaövek közül az egyik egy 4 éves körüli kislány, míg a másik egy 12-14 éves fiúgyermek sírjából került elő (SZABÓ 1970-71, 59-60). A bátai Régitemető völgyben egy 3-4 éves gyermek sírjában találtak veretes pártaövet. A baja-petői középkori temető 138. sírjába veretes pártaövvel együtt eltemetett gyermek váza 83 cm hosszú volt (GAÁL 1978, 117, 119). A csúti temető kilenc pártaöves sírjából két sír (9, 116. sírok) nemét nem lehetett meghatározni, négy sírban gyermekek (XXXVI., L., LI., LII), egyben olyan nő, akinek nem nőtt ki a bölcsességfoga (107. sír) és kettőben férfiak (XLI., XLIV.) feküdtek (GEREVICH 1943, 113-115, 117-119, 125-126, 130-132, 140). A rakacszendi református templom kutatása során előkerült pártaöv egykori tulajdonosát

az antropológus infantilis 2. korcsoporthoz tartozónak határozta meg (PÁLÓCZI HORVÁTH 1984, 125, 130; PAP 1984, 141). Ete mezőváros temetőjének 20. és 26. sírjából került elő veretes pártaöv. Mindkét sírba gyermeket temettek (MIKLÓS-VIZI 1999, 217, 253-254). A mohács-csele pataki középkori temető feltárása során 8 sírban találtak pártaövet. Közülük 6 sírba (25, 43, 46, 49, 66, 91) gyermeket, két sírba (70, 73) egy 55-60 éves férfit és egy felnőttet temettek el (FEHÉR 1955, 217-221, XXVI., XXXIX-XLII. T). A kaszaperi temetőben feltárt 424 sír közül 11 sírban találtak veretekkel felszerelt pártaövet. Az ásató meghatározása szerint két sírba (19, 99.) férfival temették el azokat. Egy sírnak a neme meghatározhatatlan volt, de a „koponyaalapon” található zöld patinanyomok miatt minden bizonnyal egy pártával eltemetett leány sírjába helyezték el a veretes övet mellékletként (50. sír). A 123. és 125. sír halottját férfinak és nőnek határozták meg, de 120 és 130 cm-es vázhozszuk miatt inkább a serdülő kategóriába sorolhatóak. Hat sírban (162, 226, 267, 343, 385, 392) gyereket temettek el pártaövvel (BÁLINT 1938, 34-35, 37-40, 42, 44, 46). A tisztaövrényi pártaöv is gyereksírba került elő (HORVÁTH 1970, 165). Csengele középkori templomának temetőjében az ásató három pártaövet tárt fel (11-12, 31, 33. sír). A 11-12. sírban egy gyerekekkel eltemetett „felnőtt nő?” viselte a csontos övet, a 31. sírban „fiatal egyén”, míg a 33. sírban „serdülő koru egyén” melléklete volt a veretekkel díszített pártaöv (HORVÁTH 1976-77, 103-104, 106, 109-110, III-V. t). Nagytálya középkori temetőjében a 206 feltárt sír közül 25 sírban volt valamilyen öv (övszorító, övcsat), 10-ben pedig díszöv. Egyszerű, feltehetően fémsatban, ill. szorítóban végződő textilövvvel temettek el 8 férfit (6, 70, 76, 91, 104, 133, 148, 149, 161. sír), három nőt, mindnyájuk övét övszorító pálcza zárta (101/A, 143, 168. sír). Egy fiatal leányt fején párta is volt (2. sír). A díszövvel eltemetett 10 sírből négynek a nemét nem lehetett meghatározni (15, 81, 117, 150. sír). 1 sírba férfit, (10. sír), a fennmaradó 5 sír közül kettőbe (27, 191. sír) fiatal felnőtt nőt temettek pártával és díszövvel. Másik kettőbe (62, 186. sír) egy 10 és egy 15 éves leányt szintén pártával és veretes övvel tettek a sírba, míg egy sírban (103. sír) kisgyermek csontváza feküdt (KOVÁCS 1973, 122-134). A kiskunfélegyháza-templomhalmi temető 167 feltárt sírja közül 9 sírban találtak pártaövet. Két sír (3. és 4.) nemét nem lehetett meghatározni, egy sírban (56.) egy pártával eltemetett nő feküdt, míg 6 sírba (7, 27, 53, 54, 59. és 62.) gyermekeket temettek. Közülük öt biztosan kislány volt, hiszen pártaöve mellett pártát is viselt a fején, csupán egyetlen gyereksírban (7. sír) nem volt párta, csak pártaöv (BÁLINT 1956, 56, 58, 60, 62). A négyszállási I.

sz. temetőben feltárt 454 sír közül csupán egy sírban volt pártaöv (89. sír). Az oda eltemetettek a csontváza 111 cm hosszú volt, tehát még ő sem volt felnőtt (SELMECZI 1992, 29). Túrkeve-Móricson pártaövvvel és pártával szintén leánygyermeket temettek el (MÉRI 1954, 142).

Láthatjuk tehát, hogy középkori templomkörüli temetőinkben a gótikus pártaöveket néhány kivételtől eltekintve gyerekekkel, s ezen belül is főleg leánygyermekkel temették el. Mint fentebb szoltunk róla, a leánygyermek pártaövei, szemben a férfiak díszes fegyveröveivel, jegyajándékok voltak, a sírba mint menyasszonyi övek kerültek. Azonban nemcsak a kis- és nagylányok, akik hajadonként távoztak a túlvilágra, hanem az elhalálozott nem házas, nőtlen fiúk közé tartozott, hogy kiházásítsák őket, ellakják a lakodalmuikat. Temetésük tulajdonképpen a lakodalmi szertartással volt egyenlő (KÁLMÁNY 1912, 292). A halott lakodalmanak megülvése során a halottas táncot némely helyeken még a XIX. század derekán is a fiatal halott sírjánál járták el (JUNG 1978, 271). A halott lakodalma és a vele együtt járó halottas tánc a hazajáró lélektől való félelemmel és azzal a hiedelemmel van kapcsolatban, mely szerint a halott halált követően egy ideig még a földön kószál, hogy ami elvégeznivalója van ezen a világon, még rendbe tegye. Miután a halott lelke még a földön van, tehát még tudhat minderről, ezért nem szabad őt megrövidíteni, nem szabad megfosztani jogaitól. Ezt a minden bizonnyal pogány eredetű szokást az egyház oly módon igyekezett megnevesíteni, hogy a fiatal halottat Krisztus jegyeseként vagy a mennyország völgyeként tartotta számon (BÁLINT 1943, 226. 1944, 189. 1946, 61). Ezért írhatta a Karthauzi Névtelen 1527-ben befejezett prédikációgyűjteményébe Szent Erzsébetről a következőket: „És mikoron elközelgetne az végső óra, esmég neki jelenék az kegyes Jézus, mondván: Jöjj el immáron, én szerelmes jegyesem, az teneked megszerzetett dicsőséges lakodalomba!” (MKI 1984, 954).

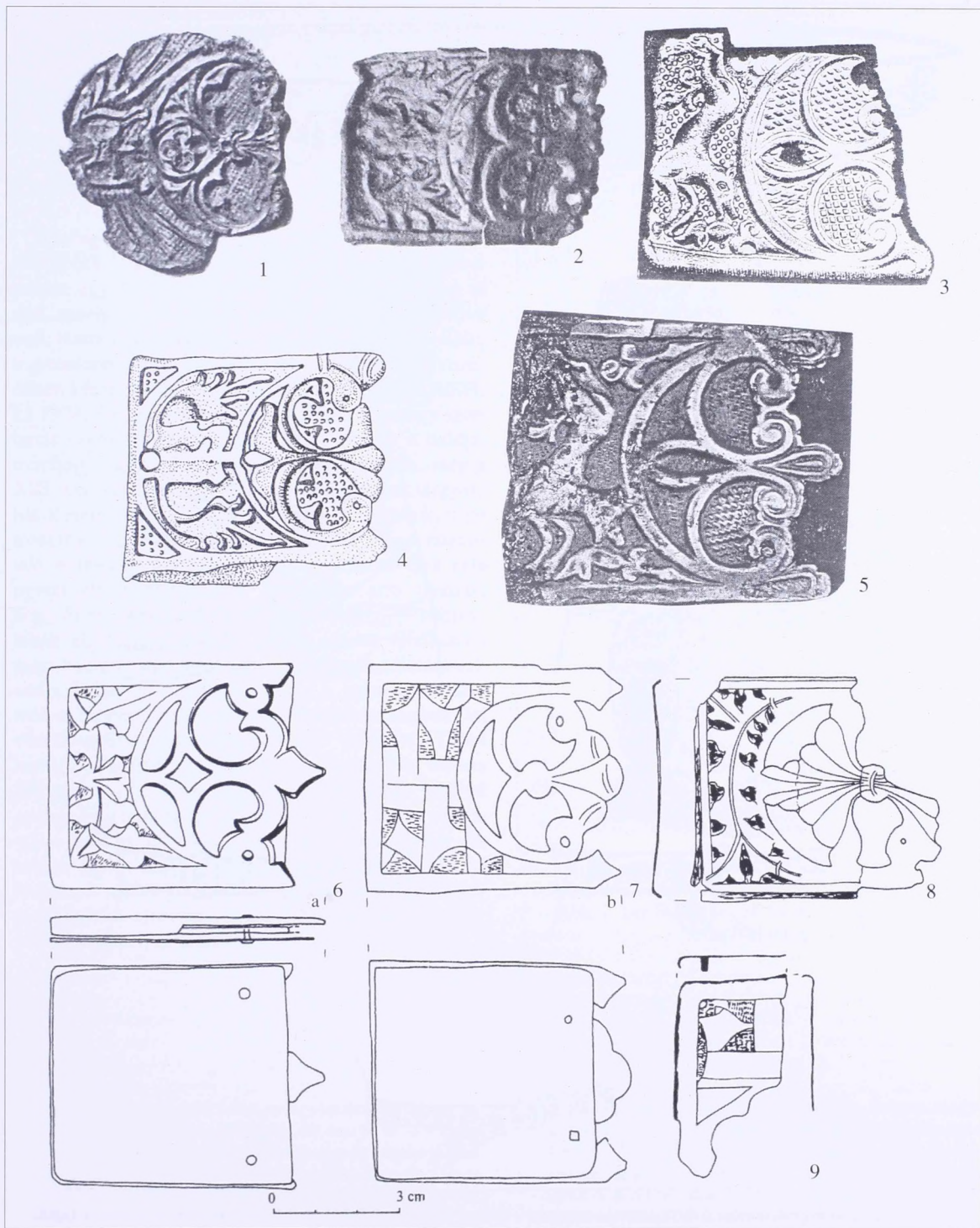
Az orgondaszentmiklósi öv párhuzamai

Az orgondaszentmiklósi övnek olyan párhuzama, amelyen a csatkeret, a veretek és a szíjvég is megegyező lenne ma még nem ismert. Hasonló rendszerű övet Szabó János Győző tárt fel és tett közzé a kishánai vár temetőjéből. A 3. sírban feltárt övet szorosan, felcsatolatlanul tekinték rá a halott, egy 12–14 éves fiúgyermek derekára. A kishánai övnek a szíjvége (5. kép 5) annyiban hasonlít az orgondaszentmiklósi övre, hogy rajta szintén növényi indával, az ásató meghatározása szerint anjou liliommal, egybeötvszódott mérműves ablak látható. Ennek az

övnek a készítési idejét Szabó, elsősorban viselet-történeti-divattörténeti érvek alapján, az 1420-as években jelölte meg (SZABÓ 1970-71, 64). A kishánai szíjvég, vele egy verőtövön készült párhuzama a ma Debrecen határához tartozó Ohatról került elő feldúlt téglasírból (5. kép 3), így az további kronológiai támpontot nem nyújt (ZOLTAY 1925, 46-47). A benei temető XLI. sírjában feltárt pártaöv kapcsolótárgjain a mérműves ablakok egyik oldalon liliomos, a másik oldalon rombusz alakú díszítőelemmel kombináltak. Az öv a benei temető XLVI. sírjának pártaövével, amellyel együtt Mátyás király egyik érmét is megtalálták, jól keltezhető, ugyanis annak négyzetes veretei csaknem megegyeznek az XLI. sír övének vereteivel. Jelenlegi ismereteink szerint a benei öv jelzi a mérműves ablakokkal díszített szíjvégű övek felső kronológiai határát (SZABÓ 1938, 65–67). Az orgondaszentmiklósi öv szíjvégének (5. kép 4), vele nem egy verőtövön készült, de viszonylag pontos párhuzama Mohács-Csele patak lelőhelyéről került elő (FEHÉR 1955, XLI. t. 4 b), sajnos szörványként, így kronológiai támpontot nem nyújt (5. kép 2).

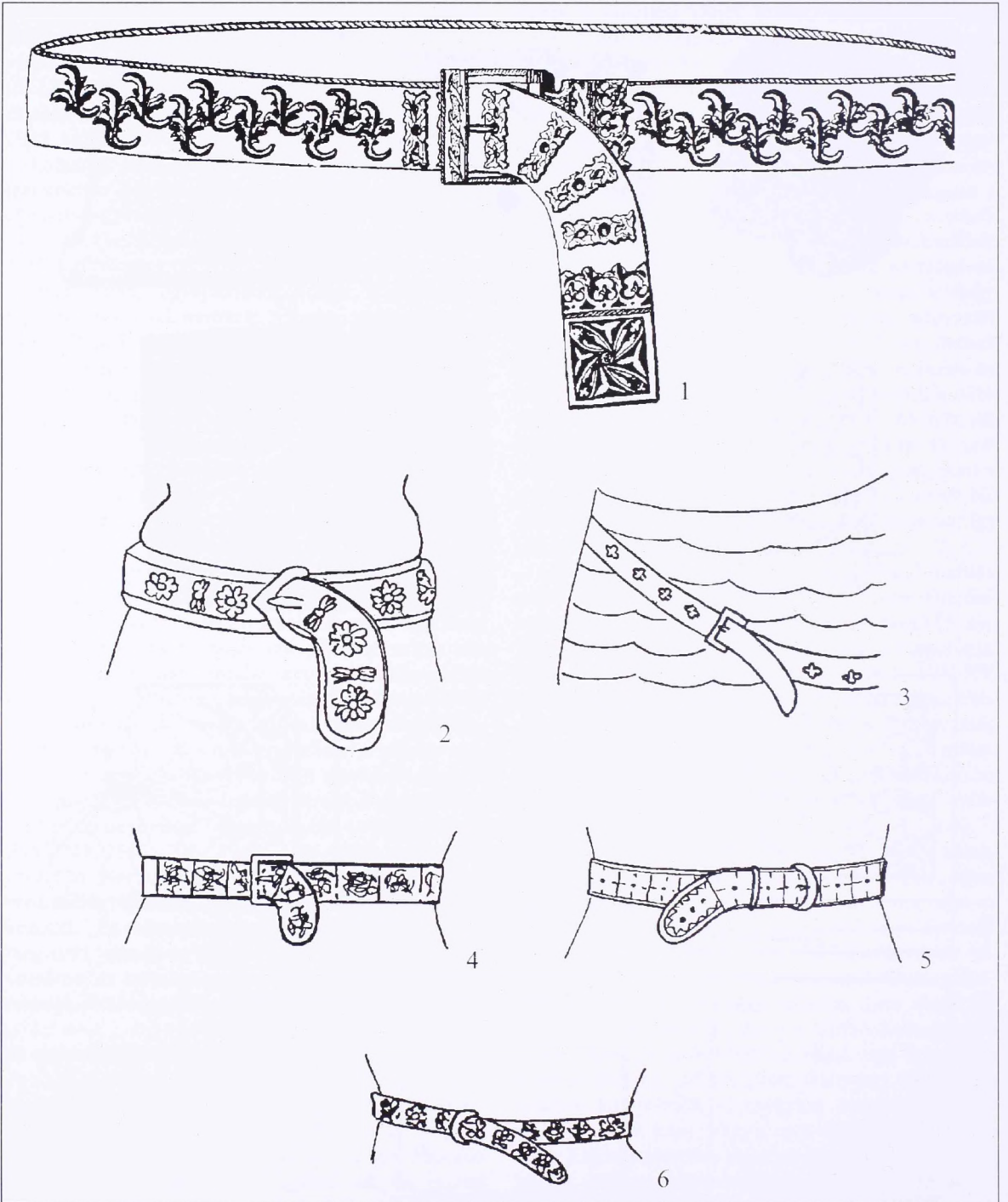
Liliommal kombinált mérműves ablakokkal díszített szíjvégek Sziléziából (Sobótka, Gniewoszów, Grzmia-cza) (5. kép 6–8) és Csehországból (Vizmburk) (5. kép 9) is előkerültek. Ezeknek az öveknek a kronológiai határait a leleteket feldolgozó régész a XIV-XV. századokra jelölte ki. A sziléziai ötvösségre, közelebb-ről a pártaövek készítésére a magyarországi ötvösség jelentős befolyást gyakorolhatott, amit az is mutat, hogy a XV. században Wrocławban (Boroszlón) az övek értékét magyar forintban adták meg (WACHOWSKI 2002, 239–261. Fig. 4. a-b, Fig. 5. a-b).

A lengyelországi és csehországi mérműves ablakokkal díszített szíjvégű övek kronológiai helyzete, amelyek között magyarországi kapcsolataik miatt, noha az ötvösök zömükben németajkúak voltak, arra ösztönöz bennünket, feltételezzük, hogy a hasonló övek készítése a Kárpát-medencében már az Anjouk uralkodásának kezdetétől megkezdődhetett. Erre tárgyi bizonyítékkal is rendelkezünk. A Szabó Kálmán által kiásott díszkorongok közül az egyik egy mérműves ablakot ábrázol, amely fölött talán egy címer, két oldalán kiterjesztett szárnyakkal látható (SZABÓ 1938, 51. 229. kép). Vagyis ez a motívum legkésőbb Nagy Lajos uralkodása idején már megjelent a veretek között. Az orgondaszentmiklósi öv feltehetően valamikor a XIV. század közepén-második felében készülhetett. Viszonylag korai keltezését az is alátámasztja, hogy ha nem is azonos, de hasonló, gyöngysorral keretezett szélű övveret mintája található a XIV. századra keltezett verseci (Vršac) verőtövön (SZABÓ 1938, 52; MINIĆ-TOMIĆ 1970, 163–168. T. II. 2). És talán az övveretek bizonyos rokonsága, ti. gyöngysor

5. kép Az orgondaszentmiklósi szíjvég és párhuzamai 1: Kecskemét környéke; 2: Mohács-csele patak; 3: Ohat; 4: Karcag-Orgondaszentmiklós; 5: Kislána; 6: Sobótka; 7: Gniewoszów; 8: Grzmiaca; 9: Vizmburk

Abb. 5 Die Riemenzunge von Orgondaszentmiklós und ihre Parallelen. 1: Umgebung von Kecskemét; 2: Mohács-Csele-Bach; 3: Ohat; 4: Karcag-Orgondaszentmiklós; 5: Kislána; 6: Sobótka; 7: Gniewoszów; 8: Grzmiaca; 9: Vizmburk

6. kép Az orgondaszentmiklósi övhöz hasonló rendszerű övek a XV. századból 1: A kerepesi öv rekonstrukciós rajza;
 2: Csíksomlyó, szárnyasoltár, Szent Imre öve; 3: Szapolyai István nádor sírköve; 4: Szepeshelyi főoltár, Edwár király öve;
 5: Kassai oltár, az egyik napkeleti király öve; 6: Szepeshelyi főoltár, Pilátus öve
 Abb. 6 Gürtel aus dem 15. Jh. ähnlichen Systems wie der von Orgondaszentmiklós. 1: Rekonstruktionszeichnung des
 Gürtels von Kerepes; 2: Csíksomlyó, Flügelaltar, Gürtel des hl. Emerich; 3: Grabstein des Palatins István Szapolyai;
 4: Hochaltar von Szepeshely, Gürtel von König Edwár; 5: Kaschauer Altar, Gürtel eines der Könige aus dem Morgenland;
 6: Hochaltar von Szepeshely, Gürtel des Pilatus

keretezése miatt ide sorolhatjuk a ducói (Ducové) 1349. sír és ugyanonnan egy szám nélküli sír övvereteit is, melyeket az ásató a XIV. század végére (RUTTKAY 1979, 80-81), más tanulmányában a XIII.-XIV. század fordulójától a XV. századig terjedő lelethorizontba sorolt (RUTTKAY 1989, 368).

A temetés ideje és módja

Karcag-Orgondaszentmiklós templom körüli temetőjének 1. sírjába a régész helyszíni megfigyelései szerint egy fiatal férfit temettek el. Erre pártaöve is utal, amely nagy valószínűséggel egyben fegyveröve volt. Hasonló övet láthatunk, szintén fegyverek nélkül, a grosslobmingi mesternek a XV. század első évtizedében készített Szent György szobrán (7. kép) (WEHLI 1978, 80. kép). Azonban temetése keresztény szertartás szerint történt. A sírba helyezésének a módja, minthogy karjait a törzse mellett kinyújtották, még a XIII. századi ritust követte. A vele eltemetett tárgyak, bár tömeg árúk voltak, de jelképeik és felirataik, mint másutt is Európában, keresztény szellemiséget sugalltak. A temetés helyszíne, a halott életkora és a vele együtt eltemetett tárgyak együttesen arra utalnak, hogy őt már, mint a mennyország vőlegényét búcsúztatták el, de régi pogány szokás szerint feltehetően megülték lakodalmát is, ezzel teljesítették számára azt, amire halála után jogosult volt. A másvilágra személyes tárgyait magával vitte. Közülük az Agnus Dei vésetű gyűrűt talán nagyszüleitől örökölte. Többi személyes tárgya, az elsősorban a köznépi kun sírokra jellemző egy díszlemez és a pártaöve felnőtté avatásakor, i minuscula soralal díszített két gyűrűje, mely újházás mivoltát jelezte, feltehetően mint temetési kellék került a birtokába. Ha nem is élt keresztényi módon, rokonai igyekeztek őt hívó keresztényként eltemetni. Temetése valamikor a XIV. század közepén történhetett.

7. kép A grosslobmingi mester Szent György szobra
Abb. 7 Die Statue des hl. Georg des Meisters von
Großlobming

Jegyzetek

- 1 Az Orgonda szó töve lehet az or- (aratni, kaszálni) ige, amely megvolt az ótörökben és ma is él a kipesak nyelvek közül változatlan formában a karaimban, a kirgizben. Az or- ige névszói származéka a kun oraq 'sarló' szó, amely általánosan elterjedt a törökségben (SZABÓ 1998, 33; MÁNDOKY 1993, 142; BARTHA 2002, 37-38).
- 2 A feltárás során a bal felkar és a jobb láb csontjai nem kerültek elő. Minthogy a sír igen csekély mélységben feküdt a csontok hiányának pontos okát nem lehetett megállapítani.
- 3 Hlatky ezt az állítását azzal indokolta, hogy a magyar királyok pénzei között az első kereszttel ábrázolt Agnus Dei IV. Béla érmein szerepel először. Azt is megjegyezte, hogy a húsvéti bárány szimbolikus ábrázolása domborműveken már a XII. században is előfordul, s a motívum innen is átszármazhatott a gyűrűkre (HLATKY 1938, 33).
- 4 Szabó a pártaöveket, illetve azok díszítését képező ezüstlemezeket „majdnem mindig” fiatal leányok sírjaiban találta meg. Azonban megjegyezte, hogy az írásos emlékek azt bizonyítják, hogy a pártaöveket

- nemcsak a leányok, hanem az asszonyok is viselték és ugyancsak pártaövnök neveztek „a férfiak derekán hordott övet, melyre esetleg kardot is kötöttek”, azaz a fegyverövet (SZABÓ 1938, 61).
- 5 Kassa, 1603. „Item Egy zalagh Eöwett, melj Szitha Georgye” (MIHALIK 1899, 54).
- 6 1559-ben a török a sági bíráktól és polgároktól többek között azt követelte, hogy számára „egy selyem eweth” is készíttessenek (SZALAY 1861, 3129, CCCXXVIIa levél). 1562-ben Melczér András, kassai főbíró özvegyének hátrahagyott tárgyai között a jegyzékbe vett övek közül a második egy lengyel módra készült selyem, s a harmadik szintén selyem öv volt (KEMÉNY 1918-19, 113). 1607-ben Tatay István hagyatéka többek között egy selyem övet is tartalmazott (RADVÁNSZKY 1896, II. 126). A Radvánszky család radványi levéltárában találták azt a XVII. század közepére keltezhető, ún. Keczer hozományjegyzéket, amely egy test- színű selyem övet is megemlíti (RADVÁNSZKY 1896, II. 310). Egy Kolozsvárott 1650-ben kelt névtelen összeírás egy hamu szín selyem övet is felsorol (RADVÁNSZKY 1896, II. 303). 1651-ben báró Esterházy Ilona hagyatékában egy kék selyemháló övet is találtak (RADVÁNSZKY, 1896, II. 314). 1681-ben báró Viczay Jánosné, sz. Hédervári Katalin hagyatékában találtak „egy alkalmas darab” selymet, „a kit ő nga kisasszony-nak üvnek vétetett” (RADVÁNSZKY 1896, II. 362). 1697-ben Lipóczi Keczer Sándor végrendeletében rendelkezett egy már ócska és fehér nyári dolmánykáról, melyhez „narancs színű selyem öv” tartozott (RADVÁNSZKY 1896, III. 359). Endrei Walter említi Evlia Cselebi adatait, melyek szerint Pécssett a lakosok selyem szövetsből való övet viselnek, Lippán a derekukon selyemövet hordanak, az erdélyiek övei pedig aranyozott selyemből vannak (ENDREI 1989, 83). Apor Péter szerint Erdélyben a XVII. században a férfiak „szép selyem övet viseltek” (APOR 1972, 33). Kővári szerint a XVII. században Erdélyben a legkedveltebb „a karmasin piros” selyemöv (KÓVÁRI 1860, 52). 1703-ban Kecskemét tanácsa Andrási István kuruc vezető számára 12 tallér értékben vásárolt egy hamuszínű selyem övet ajándékba (HORNYIK 1866, IV. 82). A XVIII. században a debreceni polgárok és asszonyaik is viselték a selyemövet (ZOLTAY 1938, 97, 298-299). A báró Perényi család levéltárában őriztek egy 1780 körül keltezett jegyzéket, amelyben egy karmazsin selyem övet is felsoroltak (HRADOVAY 1918-1919, 125).
- 7 1603-ban Kamuti Balázs és testvére ingóságai között „egj cerna teoreok eo” is volt (RADVÁNSZKY 1896, II. 102).
- 8 1615-ben Botka Istvánné hagyatékában egy férfinak való vörös szőr övet is találtak (EÖR-DARNAY 1871b, 151). 1635-ben Tury Kata hagyatéki leltára egy hajszínű török szőrszínőr övet is számba vett (MIHALIK, 1899, 223). Zoltay szerint Debrecenben a férfiak való övet a XVII-XVIII. században a szőr közé elegyített ezüst-arany skófiummal tették díszesebbé a gombkötők. A XVII. században Szücs Pap János ezüstös szőr övének értékét tíz forintra becsülték (ZOLTAY 1938, 97).
- 9 A Kassán 1476-ban elhunyt Nagybányai Ötvös Márton hagyatékában két bőrszjából készült övet is találtak –
- Item gürtel ij auf rymen, item mer eyn vergulte gurtel cleyn auf eynem Rymen – (MIHALIK 1899, 10-11, 15; KEMÉNY 1918-1919, 110).
- 10 1447-ben Csicseri Zsigmond a tőle elidegenített vagyontárgyak között négy majc övét is említi – Quator Balthea super Mayocz existantia – (RADVÁNSZKY 1896, I, 62. MOSZ 1901–1906, 607). 1577-ben Kassán testamentumában Tarczali Csuka ötvös Péterné, Sára asszony végrendeletében egy fekete majcú övről is említést tett (MIHALIK 1899, 27). 1580-ban Báthori Kristóf erdélyi fejedelem gyulafehérvári udvarában összeírt ezüst övek között volt „Egy egy modra valo Eö veres aranas maycz, az két végén, két eoregh aranas chatt, vagion rayta 4 boglar Aranas” és még egy, a huszonötödikként felsorolt öv, amelyet nem mértek meg, de az is „Mayczos” (SZABÓ 1877, 554-555). 1607-ben a Mariássy András által összeírt családi drágaságok között a 14. tétel „Egy asszony embernek való öv maiczon boglaros kiben gira 2 lot 4” (RADVÁNSZKY 1896, II. 128). 1612-ben gróf Thurzó Borbála hozományában is volt egy „ezüst maicz öv” (RADVÁNSZKY 1896, II. 150). 1615-ben Botka Istvánné hagyatékában is találtak egy selyem majc ezüst bogláros övet (EÖR-DARNAY 1871b, 150). 1620-ban gróf Thurzó György Kata lányának hozományul adott kincsek között volt egy „ezüst öv, maicz” (RADVÁNSZKY 1896, II. 192, 221). 1620-ban a Bossányi Mihályné Gőrgye Margit által Ugrórcra vitt arany- és ezüst müvek között volt „Egy bogláros ev maiczon, 14 boglár rajta, az két végén két csatt” (RADVÁNSZKY 1896, II. 227). 1628-ban Bossányi László és Judit drágaságainak leltárában a 11. tételszámon említenek „Egy ezüst Majcz övet, kin tizenhárom boglár vagyon és egy csatt” (RADVÁNSZKY 1896, II. 252). 1681-ben Hédervári Katalin hagyatékában is felsoroltak egy majc övet: „Item egy kopott maycz, csatt nélkül” (RADVÁNSZKY 1896, II. 362). Lipóczi Keczer Sándor 1697-ben a táborba többek között magával vitt egy „kék majczos színörös selyem” övet is (RADVÁNSZKY 1896, III. 359).
- 11 A majc szövetszerkezete: vászonkötés. Kikészítésének módja: bolyhozott, kallózott, nyírott, festett, sajtolt. Rendeltetése: felsőruha, bélés, háztartás (ENDREI 1989, 233). Véleményünk szerint a meissenai posztó és a majc nevének egybeesése későbbi nyelvi fejlemény lehet. A szó jelentéstörténete alapján arra kell gondolnunk, hogy eredetileg a majc vagy a Szabó Kálmán által táblácskás szövésűnek nevezett övet jelenthette („Beechben vagyon egy ev maycz, kit mondanak, hogy azzonyok maria zevtte” (MNYtSz 1891, 666), 1539-ben Paksy Kata hozományba kapott „Két majczot, hosszuk, aranyasok”. 1553-ban Kapy Katalin hozományában is volt „Duo maycz cum clenodys argenteis de auratis”. 1579-ben osztály során Zaberdingi Horváth Mátyásnak jutott többek között „vnus Baltheus continen cum suo cinctorio wlgariter mayczawal egyetembe” (RADVÁNSZKY 1896, II. 7, 10, 40), vagy olyan textilövet, amelynek elkészítése során az öv alapanyagát hosszában kétszeresen meghajtották és a széleit levarták. Utóbbira utal a majcnak a tájnyelvben megmaradt jelentése, miszerint a majc a köténynek vagy szok-

nyának felső pártázata amely a ráncait összefoglalja (MTSz 1893, 1386) vagy széles pártázat a szoknya, ill. alsószoknya derékrészén a ráncok összefogására, esetleg a gatyá korca (ÜMTSz 1992, III. 956). Feltehetően a fentebb említett készítési technika miatt készülhetett többek között majcból is a XVII. századi Erdélyben a térdkötő (APOR 1972, 31), általában a lószerszám (Bethlen István fejedelem végrendeletében fiára hagyott „egy köves lóra való szerszámot, kinek az alja /tehát volt felső, fedő része is – SL/ két selyem majcz” RADVÁNSZKY 1896, III. 289), a kötőfék (1621. „Két fékre való, maicz módjára” RADVÁNSZKY 1896, II. 231), a kantár (RADVÁNSZKY 1896, II. 287, 357), a lóding (APOR 1972, 47. KÖVÁRI 1860, 38; RADVÁNSZKY 1896, III. 320) és a szablahüvely (RADVÁNSZKY 1896, II. 186, 119. III. 179). Itt kell megjegyeznünk, hogy a szakirodalomban napvilágot látott olyan vélemény is, miszerint a majc a fémszállakból szőtt öv (KRALOVÁNSZKY 1955, 201). Kralovánszky Dercsényi álláspontját veszi át, szerinte szőtték ugyanis a pártaöveket fémszállból (DERCSÉNYI é.n., 155).

12 A kassai polgár, Bogner Miklós 1472-ben kelt végrendeletében olvashatjuk, hogy felesége hozományában van egy ezüst öv is. 1477-ben ugyanott Schaffer Jánosné megosztozott mostohafiával, utóbbinak jutott egy ezüst öv is. 1497-ben a szintén kassai Cromer Márton özvegye férjhez ment Greifanstein Illéshez, s rokonainak átadott három bogláros ezüst övet (KEMÉNY 1918, 1919, 110-111). A kassai tanács a XIV. században hozott egy intézkedést, amelyet 1563-ban megerősített. Ennek az oka az volt, hogy különböző alkalmakra ezüstkészleteket kölcsönöztek, azonban a kölcsönvevő nem egyszer az ezüstartyagokat eladta, s a kölcsön tényleg tagadta. Az intézkedéssel ezeket a nem kívánatos eseteket akarták megelőzni. Az irat a silberne Becher mellett s silbern Gurttel-t is említette. 1482-ben a szintén kassai Cromer Jeromos végrendeletében két ezüst övet is említene – „Item 1 silbern gürtel mit knorrichen Spangen, Item eynen Silberyn gurtel mit pangen beschlagen – (MIHALIK 1899, 13-14, 16). Bakócz Tamás esztergomi érsek 1512-ben szemképrázattal látványossággal vonult be Rómába. Kiséretének sok lovása díszes brokátöltönyt viselt széles ezüstövükről függött le ezüstkardjuk, törük, handszárjuk (HÉJJNÉ DÉTARI 1976, 25). 1580-ban Báthori Kristóf, erdélyi fejedelem gyulafehérvári kincstárában – Regestrum 4. July, az ezüst Eowekreol –25 övet írtak össze (SZABÓ 1877, 554-555). 1582-ben Károlyi Anna hozományában négy ezüst öv volt, 1612-ben gróf Thurzó György kincstárában számba vett övek: „Négy leányasszonynak (belső szolgák – SL) való öv, ezüst, közbe, közbe aranyas, yed (jade – SL) szemek benne. Két ezüst láncz öv. Azon kívül a leányimnak négy ezüst övek.” Gróf Thurzó Borbála ugyanebben az évben kelt hozományjegyzékéből azt is megtudjuk, hogy a belső szolgák ezüst övei láncövek. 1614-ben gróf Thurzó Ilona kézfogójára a grófkisasszony belső szolgáinak ugyancsak négy ezüst övet vásároltak. 161-ban gróf Thurzó Mária hozományában is felsoroltak a belső szolgák számára három ezüst övet, amelyen kis ezüst korszók voltak, „vékonyan ezüst vesszővel tekertek”, a

jegyzék ezen kívül egy másik övet is tartalmazott, „ezüsből csinált lapos zsinor formán”. 1622-ben Mariássy Anna hozományában is volt egy ezüst öv. 1626-ban gróf Thurzó Borbála három anyja után maradt ezüst övet kapott. 1635-ben Baracscai István végrendeletében az ezüst övet Motesiczky Lászlóné hajadon leányára hagyta. 1648-ban Berényi Júlia hozományában „két aranyos új forma ezüst öv. Egy viselt ezüst korda” öv volt. 1650-ben Tassy Krisztina hozományában is volt egy ezüst öv. 1650-ben báró Esterházi Zsófia anyjától „Egy ezüst aranyozott öv”-et kapott többek között hozományba. 1655-ben egy Panyolán felvett névtelen hagyatékban a negyedik láda: „Adott két ezüst övet, annak előtte egyet, most egyet aranyost.” 1697-ben Lipóczi Keczer Sándor végrendeletében rendelkezett többek között egy ezüst övről, egy másik ezüst övecskét árva húga szükségére ajánlott fel (RADVÁNSZKY 1896, II. 57, 153, 164, 203, 212, 238, 246, 299, 305, 308, 319, III. 266, 355-356).

13 1580-ban Báthori Kristóf tulajdonában volt egy gyermeknek való „merő arany” öv is. 1600-ban Kerecsényi Kata birtokában volt „Egy zománcos arany öv somformára csinált, nyom 145 arany forintot”. Ruskai Dobó Ferenc 1602-ben kelt végrendeletében az arany öveit „Balassy Jánosnak, Balassy Bálint fiának, Dobó Krisztina asszonytól valónak” adományozta. Gróf Thurzó György kincstárának 1612-ben felvett leltárában a következő arany övek voltak: „Egy arany öv, fehér és kék zománcos, vagon benne. Korszó 11. Az végén egy gomb. Vagon az korszókban és az gombban gyöngyszem 142. Második arany öv, kézfogásos, angyal képek vannak rajta az végén gomb helyett egy czethal, melyben van: gyémánt 4, rubint 65, smaragd 2, gyöngyszem 96. Harmadik öv kristály aranyba foglalt. Negyedik arany láncz öv, az végén egy báránka, vagon benne arany 100 drb. Egy gyémántos arany öv, melyet az menyegzőkor az úr ő nga vitt az ifju asszonynak. Egy arany öv, ifju asszonynak adták, vagon benne arany 16.” 1612-ben gróf Thurzó Borbála menyegzőjére Bécsben 217 forintért egy arany övet is vásároltak. 1614-ben gróf Thurzó Ilona kézfogójára szintén vásároltak Bécsben „Egy tiszta arany övet, nyom 27 koronát s egy fertályt. 62 frt. 32. denár. 1617-ben Thurzó György Kata nevű leányának is jutott „Egy tiszta arany öv, nyom aranyat körmőczit 36 drbot”, amelyet 1620-ban kapott hozományként. Gróf Thurzó Mária hozománya 1618-ban szintén tartalmazott egy arany övet. 1618-ban gróf Thurzó Imre megnősült. Anyja, gróf Thurzó György özvegye, a lakodalom alkalmából az ifjú arának 150 frt értékben vett egy gyémántos arany övet. 1643-ban I. Rákóczi György birtokában lévő „Egy kis gyémántos lapis arany övecskén van 33 gyémánt.” 1651-ben Monoki Anna két öve közül a zománcos, „aranypercz formára csinált”-at Miklós nevű fiára hagyta. 1651-ben gróf Thurzó Borbála az ő tiszta arany övét leányára, Draskovics Johankára hagyta. 1671-ben Divék Ujfalussy Zsuzsanna hozományában is volt egy kis arany övecske (RADVÁNSZKY 1896, I. 264, II. 146, 164, 192, 198, 212, 221, 352, III. 22, 207, 319, 323). Thököly Éva és Mária 1670-ben lefoglalt javai közül „Az egyik arany övet, mely nyolc színt játszott (8 diversis colori-

- bus vulgo zobánc variegatus), apró, lecsüngő arany bilin csek díszítették” (TAKÁTS é.n., 98).
- 14 1580-ban Gersei Petthő Sára ingóságai között „egy ezewst korda” öv is volt (ODESCALCHI 1873, 64). 1580-ban Báthori Kristóf ezüst övei között a nyolcadik „korda, chak tiszta feyer, ... a tizenegyedik „Egy geombeolw korda, aranas gombok raita” (SZABO 1877, 554-555). 1601-ben Ráskay Kata asszony végrendeletileg Horváth Miklós leányának, Annának egy ezüst korda övet hagyott. Bocskai Istvánnak is volt egy öreg korda arany öve, a végén egy szintén korda arany gombbal (RADVÁNSZKY 1896, I. 265, III. 190). 1615-ben Botka Istvánné hagyatékában is volt egy ezüst korda öv (EÖR-DARNAY 1871b 150). 1627-ben Kapi Sándornak elhalt felesége első házasságából hozott javaiból egy ezüst korda öv is jutott. 1643-ban Thököly Mária hozományában egy „korda formára csinált ezüst öv” is volt. 1648-ban Csatóházi Móré István, szendrői várkapitány, végrendeletében egy ezüst korda övet hagyott „Vecsei uram, Berentei Mariától” való leányának. 1648-ban Berényi Júlia hozományul egy viselt ezüst korda övet is kapott. 1670-ben báró Károlyi Éva szintén kapott hozományul egy korda övet. 1685-ben Thököly Imrénének is lajstromozták egy korda formára való tiszta aranyból szőtt övét. A XVII. század végén az egyik Haller lány kelengyéje is tartalmazott egy ezüst korda övet (RADVÁNSZKY 1896, I. 165, II. 250, 282, 299, 348, 405, III. 312). 1691-ben, Kassán Szemere Lászlóné elzalogosított dolgai között egy ezüst korda övet is felsoroltak (MIHALIK 1899, 86).
- 15 1618-ban gróf Thurzó Mária hozományában volt egy öv, amely „ezüsből csinált lapos zsinor formán”. 1670-ben báró Károlyi Éva hozományba egy „ezüst sinór” övet is kapott. 1688-ban Divék-Ujfalussy Klára hozományában szintén volt „Egy ezüst fonalból vert zsinór öv, arany fonalból kötött gomboeskákkal” (RADVÁNSZKY 1896, II. 212, 348, 376). A XVII. század második felében a báró Perényi család levéltárának egyik iratában is feljegyeztek egy zsinór övet (HRADOVAY 1918-1919, 123). 1697-ben Lipóczi Keczer Sándor többek között egy „vörös karmazsin zsinóros öv”-ről is végső rendelkezést tett (RADVÁNSZKY 1896, III. 354). Posta Béla Teleki Mihály (+1690) sirjának feltárásáról többek között a következőket írja: „... a derék tájon zsinórovet találtunk, mégpedig aranyfonalból, laposra verve, gombkötő műben ...” Ilyen övet csak a magyaros vállhoz viseltek és így az erdélyi XVII. századbéli viseletnek volt az igen jellemző darabja (POSTA 1913, 23).
- 16 1612-en gróf Thurzó György kincstárában volt „Egy gyöngyből fűzött öv, kiből rózsás arany szemek vannak”. Esterházy Ilonának 1650-ben volt egy „13 rend vörös kláris öv”-e. 1651-ben Draskovics Jánosné Borbála nevű leányára hagyta „gyöngyes” korda övét. 1658-ban gróf Illésházi Katalin drágaságai között volt egy „kaláriszos üv” is. 1671-ben Divék-Ujfalussy Zsuzsanna hozomány egy korda formára csinált gyöngy övet is tartalmazott. 1685-ben Thököly Imrénének harminc soros gyöngyös övéről emlékeztek meg. Zrinyi Ilona által 1688-ban Szinnán átadott Rákóczy féle ingó javak között volt egy 600 fit értékű öv „5 zsinór gyöngyből”. 1688-ban Divék-Ujfalussy Klára hozományában volt „egy gyöngyös öv, corda formára csinált négy rendben dereka körül, arany fonállal és apró fekete gyöngyel ékesítve”. 1697-ben Lipóczi Keczer Sándor végrendeletében szerepelt egy „vörös kláris öt rendből álló öv” (RADVÁNSZKY 1896, I. 116, 265, II. 164, 332, 352, 376, 382, III. 319, 352-353). Apor Péter szerint a „veres kláris öv”-et Erdélyben a nagyúri asszonyok viselték, a „főnemes asszonyoknak rásaszoknyája volt, öve öregrend fekete klárisból fűzve rendszerént”. 1702-ben gróf Bánffy Anna esküvőjén az örömanya, gróf Bethlen Klára „sok jóféle gyöngyből csinált virágokkal sűrűn megrakott” övet viselt (APOR 1972, 28-29, 65). Kővári azt is megemlíti, hogy Erdélyben a „veres kláris” övet a bársony szoknyához hordták a nők (KŐVÁRI 1860, 52).
- 17 1580-ban Báthori Kristóf ezüst öveinek jegyzékében a „Kilenczedik Eő, lancz modra chinalth, mint egy egy teoke modra zagattak az keozith, Ennek az teókeye aranas, es feier zemekkel rakoth ... Tized Eő, ezis lancz modra chinalth pogan penzel zagattak az keozith ...” A 14-24. számón felvett övek mind egyformák, „lancz modra” készültek (SZABO 1877, 554-555). Ugyanebben az évben Gersei Petthő Sára ingóságai között is szerepelt egy ezüst láncos öv (ODESCALCHI 1873, 64). 1582-ben Károlyi Anna hozományában többek között volt „egy Lancz eő wiseleő”. 1612-ben gróf Thurzó Borbála hozományában volt egy ezüst lánc öv, és a belső szolgálólányai részére is még négy ezüst lánc öv. Gróf Thurzó György kincstárának ugyanebben az évben felvett leltárában szerepelt többek között egy „arany lánc öv, az végén egy báránka, vagyon benne arany 100 drb”. 1617-ben a gróf Kata nevű leányának is adott belső szolgálói részére „négy leányasszonynak való ezüst láncz öv”-et. 1628-ban a Bossányi gyermekek drágaságai között egy ezüst lánc öv is volt. 1630-ban Monaki Erzsébet hozományában „egy láncz formára feiren csinált gywenge ö”(v) is volt. 1643-ban I. Rákóczi György tulajdonában négy arany lánc övecske volt, közülük „2 db. Két szerben, 1 db 8 szerben, 1 db húsz rendben”. 1643-ban Thököly Mária hozományában lévő övek között volt egy „Láncz formára csinált, négyszer éri be” és egy „ezüst aranyos láncz öv”. 1647-ben Wojszka Ilona Krisztina hozományában három lánc öv volt: „8. Másik paraszt arany láncz övnek való. No. 1. – 9. Harmadik arany láncz apró szemő öt renddel No. 1. – 10. Negyedik apró szemő arany láncz hat renddel No. 1.”. 1677-ben Bérczay Ilona átvett egy ezüst lánc övet, amely „az végén négy szegeletű, talló forma aranyas ezüst”. A XVII. század végén egy Haller lány kelengyéjében egy „ezüst aranyas láncz öv” is volt (RADVÁNSZKY 1896, I. 116, 264, II. 57, 128, 150, 164, 192, 221, 252, 254, 279, 282, 294, 361, 405).
- 18 1607-ben Mariássy András összeírta családi drágaságait, köztük volt egy „merő ezüst öszve hajló öv”. Az 1600-as évek közepén egy Keczer láncz övön egy arbrons formára való, aranyozott övet is tartalmazott. 1697-ben Lipóczi Keczer Sándor végrendeletében egy övet említenek, amely „heveder ezüst prémű, az csatján ezüst czímerem” (RADVÁNSZKY 1896, II. 128, 310, III. 359).

- 19 1580-ban Báthori Kristóf gyulafehérvári udvarában felleltározott ezüst övek között több táblákból összerakott öv is volt. „Harmad Eo, mereó Eő, apro tablas, hozzw lancza vagion mereon arnias, ... Negied Eo is mereó, Rosankent vagion eoowe foglalwea, minden rosaba, negy negy granát, harom harom zem geiongy zomanczos, hozzw lancza vagion, ...Eoteod Eo is mereó, tablas zomanczos, hozzw lancza vagion, ... Hatod Eo is mereo, tablas, zomanczos hozzw lancza vagion, ... Heted Eo is mereo Eó, tablas, zomanczos hozzw lancza vagion ...”(SZABÓ 1877, 554-555). 1628-ban Bossányi László és Judit drágaságainak leltára egy merőn, azaz teljesen aranyozott ezüst táblás övet is felsorolt. Thököly Mária hozományában, 1643-ban egy „pánczél formára csinált” arany öv is volt. A XVII. század közepén egy Keczer lány hozományában volt egy „pánczér formára” készített „aranyos öv” is (RADVÁNSZKY 1896, II. 252, 279, 3100).
- 20 1580-ban Báthori Kristóf erdélyi fejedelem gyulafehérvári udvarában lajstromba vett 25 ezüst öve közül 3 db, az 5–7. tételszámon felsorolt övet táblás, zománcos (SZABÓ 1877, 554-555). A Thurzó György kincstárából 1612-ben felvett leltár is megemlíti egy „fehér és kék zománczos” arany övet, „vagyon benne Korsó 11. Az végén egy gomb. Vagyon az korsókban és az gombban gyöngyszem 142” (RADVÁNSZKY 1896, II. 164).
- 21 1697-ben Lipóczi Keczer Sándor említ végrendeletében egy „vörös karmazsin reczés öv”-et (RADVÁNSZKY 1896, III. 354).
- 22 A báró Perényi család levéltárából ismerünk egy jegyzéket a XVII. század második feléből, amely többek között egy arannyal és ezüsttel varrott ócska övet említ, a XVIII. század első felére keltezhető másik jegyzék pedig egy újdón újat, amely arannyal és ezüsttel gazdagon meg volt varrva (HRADOVAY, 1918-1919, 123-124).
- 23 1580-ban Báthori Kristóf egyik öve „lancz modra chinalth pogan penzel zagattak az keozith, az penzek arniasok” SZABÓ 1877, 554-555). 1582-ben Károlyi Anna hozományában volt egy pogány pénzes öv. 1607-ben a Mariássy András által összeírt családi drágaságok között „Harmad, egy pogány pénz mógyára csinált W kiben lot 12”. Boeska Istvánnak is volt egy olyan öve, amelyben 23 Lysymachus arany volt. 1620-ban a Bossányi Mihályné által Ugróczra vitt arany és ezüst művek közül az egyik „Egy pogány pénz mógyára kicsin övecske”. Gyermekei drágaságai között 1628-ban szintén említenek egy pogány pénz formára való ezüst övet (RADVÁNSZKY 1896, I. 264, II. 57, 128, 227, 252).
- 24 Özv. Weysser Jánosné 1472-ben végrendeletében többek között egy selyem pártáóvról (seydin Bartin) rendelkezett (KEMÉNY 1918-1919, 109-110).
- 25 Báthory Farkas és felesége ingóságainak 1552-ben készült leltára szerint három pártáöv volt a tulajdonukban, „Egyk vont ewsth” (RADVÁNSZKY 1896, II. 9).
- 26 Lorántffy Kristóf özvegye, Feledy Margit 1576-ban többek között egy „ewstre czenalt” pártáóvról rendelkezett (RADVÁNSZKY 1896, III. 108). 1578-ban Zele János hagyatékában is volt darabokban egy öreg ezüst pártá öv, amelyet nem sokkal a halál bekövetkezése előtt kezdtek készíteni (EÖR-DARNAY 1871a, 62). 1579-ben, amikor az elhalálozott Zaberdini Horwath János hagyatékát szétosztották gyermekei között többek között egy ezüst pártá övről és láncáról is rendelkeztek (Mathiae venit unus Baltheus solidus argentes cum sua cathena pensili) (RADVÁNSZKY 1896, II. 40). A kassai Pajzsgyártó Márton örökösei 1579-ben pereskedtek az özvegy második férjével. A tanúk vallomása szerint az özvegynek „négy ezüst pártáöve vala, az ketteje aranyas volt, az egyike tiszta fejer” (KEMÉNY 1918-1919, 116). 1615-ben Bothka Istvánné hagyatékában egy aranyozott ezüst pártáöv is volt (EÖR-DARNAY 1871b, 150-152). 1617-ben gróf Thurzó György kincstárában is volt egy öreg aranyozott ezüst pártáöv (RADVÁNSZKY, 1896, II. 192).
- 27 1672-ben Serédy Benedek drágaságai között találtak „Egy arany pártá övet nyolcz arany boglárokkal” (RADVÁNSZKY, 1896, II. 358).
- 28 A fentebbi jegyzetben említett Feledy Margit 1576-ban „Eg’ fekete barsonyra czenalt Parta ö’/v/ről is végrendelkezett (RADVÁNSZKY 1896, III. 109). Bak Péter kassai polgár ezüst /vagyis ezüst veretkkel díszített – SL/ pártáóvének „aranyas fekete bársony /volt/ az maicha” (MIHALIK 1899, 76).
- 29 1570-ben Jó Máté nagyszombati polgár hátrahagyott ingóságai között pártáöveket is összeírtak: „Item Egy Rwhaba wagion köthwe 1 partha ew weres maytzon aranyozoth. Item 1 partha ew ewzwt maytzon. Item 1 partha ew Eregh aranyos maytzon. Item 1 partha ew Zederjes aranyos maytzon. Item 1 partha ew fekete aranyas maytzon (RADVÁNSZKY 1896, II. 23). 1584-ben Varkocs Miklós hátrahagyott övei közül „Harmadik partha cöben kin arnias maycz vagion”, az utolsó, régi pártáöv szintén mace (SZABÓ 1877, 557-559). 1600-ban Kassán Ötvös Ambrusné végrendelkezett egy „aranyos és gyöngyös majczú” pártáóvról (MIHALIK 1899, 27, 76). 1610-ben egy osztály során Maróthy Zsuzsannának jutott „Két maicz pártá öv ezüstes aranyozott gazdagon” (RADVÁNSZKY 1896, II. 141). 1615-ben Bothka Istvánné hagyatékában „Egy selyem maycz ewzwt boglaros w” volt (EÖR-DARNAY 1871b, 150). Leonhard Hiers győri polgár özvegye 1632-ben azt a „szedergies maichu Arnias” pártáövet hagyta az öccsének, mely reá az „ü Öregh apjatul Albert Tuernertül maradt” (HORVÁTH 1996, 14). 1650-ben Berényi Györgynek Ugrócz várában letétbe helyezett ingóságai között volt „Egy régi forma szép rózsás pártá öv maicz” (RADVÁNSZKY 1896, II. 301).
- 30 Kassa, 1472 – „Item cyn brawn borten gurtel” (MIHALIK 1899, 15, KEMÉNY 1918-1919, 110).
- 31 Kassa, 1472 – „Item czwhene borten Gurtel roth” (MIHALIK 1899, 15, KEMÉNY 1918-1919, 110). Kassa, 1476 – „Item eyen roth bort gurtel (MIHALIK 1899, 15; KEMÉNY 1918-1919, 110).
- 32 Kassa, 1472. Özv. Weysser Jánosné végrendeletében testvére, Scholecz György gyermekének hagy egy kék pártáövet, s kéri, hogy egy másik ócska övről lefejtett öt boglárt és csatot varrják rá /” auf eynem alden Bartin 5 Schpangen, Rynk und Senkel, damitte soll man den ploen Bartin peshloen”/ (KEMÉNY 1918-1919, 109-110).

- 33 Kassa, 1553 – Was István özvegye tulajdonában van „egy kis fekete pártáöv ezüst a két végén” (KEMÉNY 1918-1919, 115). Nyustya (Hnústa – Szlovákia), 1576 – Özv. Feledy Margit végrendeletében található „Eg’ fekete barsonyra czenalt Parta ő” (RADVÁNSZKY 1896, III. 109).
- 34 1529-ben Maghy Pál hátrahagyott ingóságai között volt „egy férfinak való pártá öv, ezüst és aranyas” (RADVÁNSZKY 1896, II. 4). Kassán egy 1553-ban felveteltárban megemlítenek egy aranyos pártáövet kapszával (KEMÉNY 1918-1919, 115). 1565-ben Félégyházi Ferenc után „ket aranyas partha w” maradt. 1607-ben Tatay István hagyatékában többek között volt egy „csikosos pártá öv, merön aranyos egy gombbal végén” (RADVÁNSZKY 1896, II. 18-19, 123).
- 35 Kasán a XVI. század második felében Herstain Kristófné hagyatékában „egy ezüsttel kivert pártá öv” is volt. 1600-ban Bak Péter kassai polgárnak perben tilalmazott négy pártáöve közül a harmadik, amely 3 és fél girát nyomott, „ezüst, kinek az maicha ezüst, az boglára cötteött”, a negyedik szintén ezüst „aranyas fekete barsony az maicha, cötteött az boglára” (MIHALIK 1899, 26, 76).
- 36 Kassa, 1472 brawn borten gurtel hat spangen XX, Item czwhene borten Gurtel roth, mit vergolten Senkeln, rynken vnd sopangen vergolt. 1482 – Item zwen Bortgurtel mit Spangen beschlagen (MIHALIK 1899, 15, 16). Szeleste, 1578 – Keth partha öv öreghek aranyasok, mayczra chynalwa boghlarosok (EÖR-DARNAY 1871a, 62). Kassa, 1580 – pártá övre való 4 boglárka aranyas, 1596 – 4 ezüst apró rósa pártá-övre való (MIHALIK 1899, 33).
- 37 1600-ban Kassán Bak Péternek egyik pártáöve „Ezüst zománccos aranyas gyenygyel rakott” (MIHALIK 1899, 76). 1607-ben Tatay István hagyatékában volt „Egy vörös zománccos ezüst aranyos pártá ö. Más ezüst aranyos pártá ö, zöld veres kövecskék benne. Egy pártá öre való láncz sáhosan aranyos, egy gombbal végén” 1626-ban Lorántffy Katalin ingóságai között volt „Egy ezüst aranyozott zománccos pártá övecske” 1630-ban Monaki Erzsébet hozományában három pártáöv volt: „Egy merön aranyozott törkéses (türkizes – SL) ezüst pártá ö. Egy feir ezüst parta ö, aranyboglár formára gránát formára csinált, Egy kis ezüst boglár formán csinált pártá ö”. 1633-ban Berényi András hagyatékában is volt két pártá öv, az egyik „aranyos köves lánczostúl gombostúl”, a másik szintén aranyos „lánczostúl”. 1634-ben Monaky Zsuzsanna öröksége többek között Egy ezüst aranyozott pártá ö gyöngyös és veres kövecskés”. Monaky Anna 1639-ben kapott „Egy ezüst pártá övet, törkés és veres kövest aranyast”. 1650-ben Kolozsvárott is összeírtak „egy türkéses pártá öv”-et. (RADVÁNSZKY 1896, II. 123, 242, 254, 262, 264, 269, 303).
- 38 1647-ben Woiszka Ilona hozománya tartalmazott két „paraszt arany láncz övnek való”-t, ezen kívül még két arany övet és öt pártáövet, közülük a „Negyedik pártá öv mindennapi, az kit viseli” (RADVÁNSZKY 1896, II. 294-295). A Győrben 1645-ben testáló Fonszant János kereskedő a lányára hagyott „ket parta ezöst Övet, egyik az kit minden nap magán visel, az másik penigh harmincz latos” (HORVÁTH 1996, 9).
- 39 Pl. 1609-ben Balassa Ilona 3 db koronkát (Egy köves bogláros gyöngyes koronka, kiben vagon boglár 20, az egyik boglárba vagon gyémánt 1, rubin 4, gyöngy 2; atz tetein négyében rubin 1, gyöngy 2; esmég négyében gyémánt 2, az tetein gyöngy 2; tizében vagon gyöngy 3; kilenczében kicsiny rubin 9. – Más gyöngyös koronka fl. 48. – Harmadik koronka fl. 10.) és 3 db főkötőt (Egy bogláros gyöngy főkötő fl. 55. – Tiszta gyöngy főkötő fl. 30. – Harmadik gyöngy főkötő fl. 25.) Kapott hozományba. 1622-ben Maryássy Anna egy pártát (Egy gyöngyös bogláros pártá), két koronkát (Egy arany bogláros gyöngyös koronka. – Az másfél száz forintára érü gyöngybül egy koronkát csináltatott, azt is megadta ő kegyelme.) és egy főkötőt (Egy gyöngyös fökötü, nyolcz száz gyöngy és hetvenhét arany boglár rajta.) kapott hozományba. 1631-ben Ujfalussy Zsuzsanna 3 koronkát és 9 főkötőt vitt magával a házasságba (RADVÁNSZKY 1896, II. 137–139, 136–1238, 256–258).
- 40 Szentsei Györgynek, a XVII. század utolsó harmadában leírt daloskönyvének 21. verse, a Cantio Pulcherrima, a nősülni készülő legény szájába adja a következő sorokat: „Ha városit veszek, azok cifra gögök, / Selyem pártá-övet szerezni nem győzők...” (SzGyD 1977, 145). Egy XVII. századi szerelmi énekben a facér nő eként beszél szerelmével: „Néha fejemre csak fátyolt vetek, / Melyre szép szemmel ifjú legények / Néznek, de róla ők mit tehetnek? / Keskeny derekam arany pártá-övvel, / Mely vagon rakva szép drágakövel, / Kontyom is ékes szép arany tökkel.” (Pajkos Énekek 1984, 148).
- 41 Im Oberösterreich, Grenzbereich gegen Bayern wurden in den Kirchen Braut-Gürtel, aus getriebenen Messingplatten aufbewahrt, deren rosettenartig aufgetriebene Rundschliessen mit ihrem Glassteinbesatz an germanische mittelelalterliche Formen erinnern. Die Braut-Gürtel im Kärnten mit ihren ziselierten Schmuckgliedern aus Messing oder Weismetall sind Renaissancetypen (HABERLANDT 1953, 63).

IRODALOM

APOR 1972

BL 2003

BAGI 1994

APOR P., *Metamorphosis Transylvaniae azaz Erdélynek változása* (1736). Budapest 1972.D. és G. BANDINI, *Babonák Lexikona*. Budapest 2003.BAGI G., *Adalékok a karcagi határ településeinek és birtokosainak történetéhez a tatárjárástól a török hódítás koráig*. In: A szülőföld szol-

- BALÁZS 1996 S. BALÁZS L., *A XVII. századi győri hagyatéki leltárak viselettörténeti adalékairól*. In: *Viselet és történelem viselet és jel*. Aszód 1996, 23–35.
- BARTHA 2002 Bartha J., *A Kunság népi kultúrájának keleti elemei*. Debrecen 2002.
- BÁLINT 1938 BÁLINT A., *A kaszaperi középkori templom és temető*. Dolg XIV (1938) 138–190.
- BÁLINT 1943 BÁLINT S., *A parasztélet rendje*. In: *A magyar nép*. Budapest 1943, 201–248.
- BÁLINT 1944 BÁLINT S., *Népiünk halálélménye*. In: *Sacra Hungaria*. Kassa 1944, 182–192.
- BÁLINT 1946 BÁLINT S., *A halálhoz és temetéshez fűződő szegedi néphagyományok*. Az Alföldi Tudományos Intézet Évkönyve I (1944-1945) 58–69.
- BÁLINT 1956 BÁLINT A., *A kiskunfélegyháza-templomhalmi temető – Le cimetière de Kiskunfélegyháza - Templomhalom*. MFMÉ (1956) 55–84.
- BENKŐ 2002 BENKŐ E., *Erdély középkori harangjai és bronz keresztelőmedencéi*. Budapest-Kolozsvár 2002.
- DERCSÉNYI é.n. DERCSÉNYI D., *Nagy Lajos kora*. Budapest é.n.
- HÉJJNÉ DÉTÁRI 1976 HÉJJNÉ DÉTÁRI A., *Régi magyar ékszerek*. Budapest 1976.
- ENDREI 1989 ENDREI W., *Patyolat és posztó*. Budapest 1989.
- EÖR-DARNAY 1871a EÖR-DARNAY Zs., *XVI-ik századi leltár a Szelestey-család levéltárából*. Századok 1871, 62-63.
- EÖR-DARNAY 1871b EÖR-DARNAY Zs., *Ingóságok leltárai 1615 és 1685-ből*. Századok 1871, 150–152.
- FEHÉR 1955 FEHÉR G. (ifj.), *Az 1949. évi Mohács-Csele pataki mentőásatás – Die Rettungsgrabung von Mohács-Csele patak im Jahre 1949*. ArchÉrt 82 (1955) 212–228. XXXIV–L. tábla.
- FEUERNE TÓTH 1964 FEUERNE TÓTH R., *V. István király sírja a margitszigeti Domonkos apácakolostor templomában – Das Grab des Königs István V. in der Klosterkirche der Dominikanerinnen auf der Margaretinsel*. BudRég XXI (1964) 115–131.
- GAÁL 1978 GAÁL A., *Későközépkori leletek Tolna megyéből I. – Spätmittelalterliche Funde aus dem Komitat Tolna I*. BÁMÉ VIII-IX (1977-1978) 109–131.
- GEREVICH 1943 GEREVICH L., *A csúti középkori sírmező*. BudRég XIII (1943) 103–166.
- GYÁRFÁS 1883 GYÁRFÁS I., *A jász-kúnok története*. Harmadik kötet. Szolnok 1883.
- HABERLANDT 1953 A. HABERLANDT, *Taschenwörterbuch der Volkskunde Österreichs*. Wien 1953.
- HATHÁZI 2004 HATHÁZI G., *A kunok régészeti emlékei a Kelet-Dunántúlon – Die archäologischen Funde und Befunde der Kumanen im Osten Transdanubiens*. Opuscula Hungarica V. Budapest 2004.
- HÁZI 1928 HÁZI J., *XVI. századi magyar nyelvű levelek Sopron sz. kir. Város levéltárából*. Sopron 1928.
- HLATKY 1938 HLATKY M., *A magyar gyűrű*. Budapest 1938.
- HORNYIK 1866 HORNYIK, J., *Kecskemét város története oklevéltárral*. IV. kötet. Kecskemét 1866.
- HORVÁTH 1970 HORVÁTH B., *A tiszaorvényi párta és pártaöv – Kopfschmuck und Prunkgürtel von Tiszaorvény*. FolArch XXI (1970) 157–168.
- HORVÁTH 1976-77 HORVÁTH F., *Csengele középkori temploma – Die Mittelalterliche Kirche in Csengele*. MFMÉ 1976-77/1. 91–126.
- HORVÁTH 1996 HORVÁTH J., *A XVII. századi győri végrendeletek viselettörténeti adalékaiból*. In: *Viselet és történelem viselet és jel*. Aszód 1996, 5–22.
- HRADOVAY 1918-1919 HRADOVAY L., *Három régi ingóságjegyzék*. ArchÉrt 38 (1918-1919) 122–125.
- JELKÉPTÁR 2004 HOPPÁL M.,—JANKOVICS M.,—NAGY A.,—SZEMADÁM Gy., *Jelképtár*. Budapest 2004.
- JUNG 1978 JUNG K., *Az emberélet fordulói. Gombosi népszokások*. Újvidék 1978.
- KÁLMÁNY 1912 KÁLMÁNY L., *Halottas tánc*. Ethnographia XXIII (1912) 292–294.

- KEMÉNY 1918-1919 KEMÉNY L., *Kassai adatok a viselet történetéhez*. ArchÉrt 38 (1918-1919) 108–117.
- H. KOLBA 1985 J. H. KOLBA, *Die Fragen der Chronologie der profanen Goldschmiedekunst in 14. Jahrhundert*. ARegia 22 (1985) 51–56.
- KOVÁCS 1973 KOVÁCS B., *Nagytálya középkori templomának feltárása – Mise à découvert de l'église médiévale de Nagytálya*. EMÉ X (1973) 119–158.
- U. KÖHALMI 1972 U. KÖHALMI K., *A steppék nomádja lóháton és fegyverben*. Budapest 1972.
- KÖVÁRI 1860 KÖVÁRI L., *A magyar családi s közéleti viseletek és szokások a nemzeti fejedelmek korából*. Pesten-Kolozsvárott 1860.
- KRALOVÁNSZKY 1955 KRALOVÁNSZKY A., *A kerepesi későközépkori ezüstkincs – Un trésor en argent de la fin du moyen age, trouvé à Kerepes*. ArchÉrt 82 (1955) 190–201, XXIV–XXVIII. tábla.
- LOVAG 1975 LOVAG ZS., *A magyar viselet a XI–XIII. században – Ungarische Tracht im 11. 12. und 13. Jahrhundert*. ArsHung 1974/2. Budapest 1975, 381–408.
- LOVAG 1980 LOVAG Zs., *Árpád-kori pecsétygyűrűk – Arpadenzeitliche Siegelringe*. FolArch 31 (1980) 221–238.
- MÁNDOKY 1993 MÁNDOKY KONGUR I., *A kun nyelv magyarországi emlékei*. Karcag 1993.
- MÉRI 1948 MÉRI I., *A magyar nép régészeti emlékeinek kutatása (X–XVI. század)*. Budapest 1948.
- MÉRI 1954 MÉRI I., *Beszámoló a tiszalök-rázompusztai és túrkeve-mórici ásatások eredményeiről II*. ArchÉrt 81 (1954) 138–154.
- MIHALIK 1899 MIHALIK J., *Kassa város ötvösségének története*. ArchKözl 21(1899).
- MIKLÓS—VIZI 1999 MIKLÓS ZS.—VIZI M., *Előzetes jelentés a középkori Ete mezőváros területén végzett kutatásokról – Vorläufiger Bericht über die Ausgrabungen im mittelalterlichen Maerktfleckchen Ete*. WMMÉ 21 (1999) 207–258.
- MINIČ—TOMIČ 1970 D. MINIČ—M. TOMIČ, *Ostava srednovjekovnog nakita u Narodnom muzeju u Pozsarevcu – Dépôt de parures médiévales au musée de Pozarevac*. Starinar 212 (1970) 1972, 163–168.
- MKI 1984 *A magyar középkor irodalma*. A válogatás, a szöveggondozás és a jegyzetek V. Kovács S. munkája. Budapest 1984.
- MNytsz 1891 *Magyar Nyelvtörténeti Szótár*. Második kötet J-S. (szerk.: Szarvas G.–Simonyi Zs.) Budapest 1891.
- MTSz 1893 *Magyar Tájszótár I-II*. (szerk.: Szinnyei J.) Budapest 1893, 1897–1901.
- RMÖ 1988 *Régi magyar öltözködés*. Viseletek és dokumentumok és források tükrében. Összeállította, a bevezetést, a jegyzeteket és a viselettörténeti lexikont írta Benyóné Dr. Mojszis Dóra. Budapest 1988.
- ODESCALCHI 1873 Hg. ODESCALCHI A., *Gr. Draskovith Johanna-Mária gr. Erdődy Miklósné női hozománya, 1652-ből*. Századok 7 (1873) 352–357.
- PAJKOS ÉNEKEK 1984 *Pajkos énekek*. Válogatta, a szöveget gondozta és a jegyzeteket írta Stoll B. Budapest 1984.
- PÁLÓCZI HORVÁTH 1984 PÁLÓCZI-HORVÁTH A., *A rakacaszendi református templom régészeti kutatása – Archaeological Research og the calvinist church at Rakacaszend*. ComArchHung 1984, 109–135.
- PAP 1984 PAP I., *Rakacaszend középkori temetőjének embertani vizsgálata – Anthropological investigation of the medieval cemetery of Rakacaszend*. ComArchHung 1984, 136–143.
- PARÁDI 1975 PARÁDI N., *Pénzekkel keltezett XIII. századi ékszerek. A nyáregyházapusztapótharaszti kincslelet – Münzdatierte Schmuckstücke aus dem 13. Jahrhundert. Der Schatzfund von Nyáregyháza-Pusztapótharaszti*. FolArch 26 (1975) 119–161.
- POSTA 1913 POSTA B., *Teleki Mihály sirja*. Dolgozatok az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárából Első pötfüzet. Kolozsvár 1913.
- RADVÁNSZKY 1896 RADVÁNSZKY B., *Magyar családélet és háztartás a XVI. és XVII. században I–III*. Budapest 1879–1896. Reprint 1986.
- RMG 1984 *Régi Magyar Glosszárium*. Szótárak, szójegyzékek és glosszák egyesített szótára. (szerk.: Berrár J.–Károly S.) Budapest 1984.

- RUTTKAY 1979 A. RUTTKAY, *Stredoveké umelecké remeslo*. Tatran 1979.
- RUTTKAY 1989 A. RUTTKAY, *Prvky gotickej módy v odeva a ozdobách dedinského obyvateľstva na území Slovenska – Elemente der gotischen Mode in Kleidung und Schmuck bei der ländlichen Bevölkerung auf dem Gebiet der Slowakei*. *Archaeologia Historica* 14 (1989) 355–378.
- SELMECZI 1992 SELMECZI L., *A négyszállási I. számú jász temető*. Budapest 1992.
- SUPKA 1988 SUPKA G., *Kalandozás a kalendáriumban és más érdekességek*. Budapest 1988.
- SZABÓ 1877 SZABÓ K., *Ezüstművek és drágaságok összeírásai a XVI. századból*. Századok 1877, 546–563.
- SZABÓ 1934 SZABÓ K., *A pártáöv*. Kecskemét, 1934. Reprint in Szabó Kálmán válogatott írásai Kecskemét, 1986.
- SZABÓ 1938 SZABÓ K., *Az alföldi magyar nép művelődéstörténeti emlékei – Kulturgeschichtliche Denkmäler der Ungarischen Tiefebene*. Budapest 1938.
- SZABÓ 1970-1971 SZABÓ J. Gy., *Gótikus pártáövek a kishánai vár temetőjéből. Középkori pártáöveink jelképi tartalmáról – Spätmittelalterliche Prunkgürteln aus dem Burg-Friedhof von Kishána*. EMÉ VIII (1970-71) 57–90.
- SZABÓ 1998 SZABÓ J. Gy., *Kun eredetű halomnevek a Nagykunszágban*. Györffy István Nagykun Múzeum Orientalisztikai Gyűjtemény 79–98.
- SZALAY 1861 *Négyszáz magyar levél a XVI. századból 1504–1560*. Közli Szalay Á. Pesten 1861.
- SzGyD 1977 *Szentsei György Daloskönyve*. Sajtó alá rendezte, az előszót és a jegyzeteket írta Varga I. Budapest 1977.
- SZIMBÓLUMLEXIKON 1996 H. BIEDERMANN, *Szimbólumlexikon*. Budapest 1996.
- TAKÁTS é.n. TAKÁTS S., *Hangok a múltból*. Budapest é.n.
- TR POKOLJÁRÁSA 1985 *Tar Lőrinc pokoljárása. Középkori magyar víziók*. Válogatta, a szöveget gondozta, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta V. Kovács S. Budapest 1985.
- ÚMTSz 1992 *Új Magyar Tájszótár I–III*. (szerk.: Hosszú F.) Budapest 1979, 1988, 1992.
- WACHOWSKI 2002 K. WACHOWSKI, *Późnosredniowieczny pas rycerski na slasku w swietle źródeł archeologicznych – Late medieval knight's belt in Silesia in view of archaeological sources*. *Archaeologia Silesiae*. Wrocław 2002.
- WEHLI 1978 WEHLI, T., *Az 1974-ben feltárt budavári szoborleletről – Gotische Skulpturenfund von Buda in 1974*. *Ars Hungarica* 1978/1, 131–142.
- ZOLTAI 1925 ZOLTAI L., *Települések. Egyházas és egyházatlan falvak Debrecen város mai határa és külső birtokai területén a XI–XV-ik századokban*. Debrecen 1925.
- ZOLTAI 1938 ZOLTAI L., *Debreceni viselet a XVI–XVIII. században*. *Ethnographia* 49 (1938) 75–108, 287–315.

EINE MÖGLICHE INTERPRETATION DES ERSTEN GRABES IM FRIEDHOF DES KUMANENQUARTIERS VON KARCAG-ORGONDASZENTMIKLÓS

Auszug

Die Bewohner des Kumanenquartiers von Orgondaszentmiklós begannen nach der Ansiedlung ihre Toten um eine frühere arpadenzeitliche Kirche zu beerdigen. Grab 1 des Quartierfriedhofs lag an der Nordwand der Sakristei. Mit dem Toten wurden auch mehrere Beigaben bestattet, eine Zierscheibe mit der Inschrift IRIRI... (Jesus rex), ein Agnus Dei-Siegelring, zwei mit 'i'-Minuskelreihe verzierte Fingerringe und ein Jungfern/Prunkgürtel mit maßwerkfenster-verzierter Riemenzunge. Außerdem befanden sich im Grab verstreute Glaspastepelren.

Bei der Analyse des Prunkgürtels konnten folgende Feststellungen getroffen werden. Unter der Bezeichnung Prunkgürtel verstand man im Ungarischen einerseits den verzierten Waffengürtel der Männer und andererseits den als Brautgabe den Frauen geschenkten beschlagverzierten Gürtel. Nach der Annahme des Christentums wurde jedoch der verzierte Waffengürtel dem Toten nicht mehr beigegeben. In Bestattungen finden sich Waffengürtel seit der zweiten Hälfte des 13. Jahrhunderts wieder in den vom Gemeinvolk separierten Gräbern der kumanischen Vornehmen.

Diese in europäischen Werkstätten gefertigten und auch mit Waffen versehenen Prunkgürtel werden wohl gerade wegen der von den vornehmen Kumanen noch praktizierten heidnischen Bestattungsbräuche in die Erde gelangt sein. Infolge der Feudalisierung und des vertieften Christentums der vornehmen Kumanen können dann aber seit der zweiten Hälfte des 14. Jahrhunderts auch ihre Gräber nicht mehr auf Grund der Bestattungsbräuche und der in ihnen liegenden Gegenstände identifiziert werden.

Seit dem 14. Jahrhundert sind die Prunkgürtel relativ häufige Beigaben mittelalterlicher Bestattungen, sie finden sich aber fast ausschließlich in Kindergräbern (beiderlei Geschlechts). Die Beigabe von Prunkgürteln in Kindergräbern stand mit einem von der Kirche unterstützten, ursprünglich heidnischen Brauch im Zusammenhang. Die Prunkgürtel der Mädchen kamen als Brautgürtel mit ins Grab. Aber nicht nur die kleinen und großen Mädchen, die unverheiratet ins Jenseits eingingen, sondern auch die unverheiratet gestorbenen Jungen konnten ein Recht darauf haben; es gehörte zu den Rechten des Verstorbenen, verheiratet zu werden, sein Hochzeitsmahl zu halten. Diesen Brauch ganz gewiss heidnischer Herkunft bemühte sich die Kirche auf die Weise zu veredeln, dass sie die Jungverstorbenen als Braut Christi oder himmlischen Bräutigam betrachtete.

In Grab 1 des Friedhofes bei der Kirche von Karcag-Orgondaszentmiklós war ein junger Mann bestattet worden. Seine Beerdigung war bereits mit christlichem Ritus erfolgt. Die Art der Grablegung – die Arme wurden neben dem Körper ausgestreckt – folgte noch dem Ritus des 13. Jahrhunderts. Zwar waren die mit ihm bestatteten Gegenstände Masseware, doch suggerierten ihre Symbole und Inschriften – wie auch anderswo in Europa – den christlichen Geist. Der Ort der Bestattung, das Alter des Toten und der mit ihm bestattete Prunkgürtel weisen darauf hin, dass man ihn schon als himmlischen Bräutigam verabschiedet hatte, aber nach dem alten heidnischen Brauch hatte man vermutlich auch sein Hochzeitsmahl veranstaltet. Die Hinterbliebenen erfüllten das für ihn, worauf er auch nach seinem Tode ein Recht hatte. Den ins Jenseits mitgenommenen Siegelring mit der Gravierung Agnus Dei hatte er vielleicht noch von seinen Großeltern geerbt, sein auf die Kleidung genähtes Zierblech und der Prunkgürtel waren als Zubehör der Zeremonie des Erwachsenwerdens und die beiden Fingerringe mit i-Minuskelreihe, die sein Verheiratetsein andeuteten, vermutlich als Beerdigungszubehör in seinen Besitz gelangt. Seine Beerdigung hatte irgendwann in der Mitte des 14. Jahrhunderts stattgefunden.

L. Selmeczi
Budapest
Káplár-u. 13.
H-1132